

Dienst†

TOERUSTING VAN WERKERS IN DE KERK

THEMA:

Liturgie

God en elkaar ontmoeten

Ieder zingt zijn eigen lied

Je hele lijf doet mee

Hoe wordt de kerk aantrekkelijk voor jongeren?

Collecteren via een app

1 | 2018

Inhoud

INTRODUCTIE **Liturgie: hart van kerkelijk werk** 3
Kees van Dusseldorp

EREDIENST VORMGEVEN **Ruimte van sjalom** 4
Hans Schaeffer

DIVERSITEIT **Ieder zingt zijn eigen lied** 11
Koos Tamminga & Ingrid Plantinga

COLUMN **(On)heilige onderbreking** 16
Almatine Leene

ZINTUIGEN **Je hele lijf doet mee** 17
Anje de Heer

MUZIEKPROFIEL **Wie zijn wij?** 23
Anje de Heer

VRAAG & ANTWOORD **De predikant als liturg** 25
Kees van Dusseldorp

JEUGDWERK **Jeugdwerk is geen eiland** 28
Anko Oussoren

DIACONAAL STEUNPUNT 33

COLLECTE **Collecteren via een app** 34
Derk Jan Poel

BIJBELSTUDIE **Hoe lang nog, HEER!** 39
Janita Geertsema

PRAKTIJKCENTRUM 40

KERKRECHT **Voorganger als verbinder** 41
Kornelis Harmannij

GEDICHT **Zuiver** 44
Anne Lies Mossel

Foto voorpagina: © Hans en Lidy Fotografie

Dienst†

66e jaargang
nummer 1, 2018

Dienst biedt concrete toerusting en ondersteuning aan ambtsdragers en andere werkers in de kerk, gericht op de dagelijkse praktijk van pastoraat, diaconaat, gemeentelijk functioneren en gemeentebouw.

Redactie

Kees van Dusseldorp, Schildwolde, hoofdredacteur
Anko Oussoren, Hardinxveld-Giessendam
Derk Jan Poel, Meppel
Peter Sinia, Ede
Jacqueline van der Ziel, Zwolle, eindredacteur

Redactiesecretariaat

Contact opnemen met de redactie kan via de website:
www.blad-dienst.nl.

Administratie

Buijten & Schipperheijn *Motief*
Postbus 22708
1100 DE Amsterdam
020-5241010
abonnement@buijten.nl

Nieuwe abonnees en adreswijzingen dienen *schriftelijk/per e-mail* aan de administratie doorgegeven te worden.
Betaling van abonnementsgeld te voldoen na ontvangst van acceptgiro of factuur.
Abonnementsprijs: € 7,30 per jaar.
IBAN NL45 INGB 0004 9210 87

www.blad-dienst.nl

Uitgave van Buijten & Schipperheijn *Motief*

© 2018 Buijten & Schipperheijn, Amsterdam

Basisontwerp: Theresia Koelwijn
Druk: Buijten & Schipperheijn

ISSN 0167-2401

Liturgie: hart van kerkelijk werk

Liturgie is geen onderwerp voor hobbyisten of specialisten. Zij vormt het hart van de christelijke gemeenschap: alles komt in de liturgie bij elkaar en vanuit de liturgie stroomt iedereen weer uit. Zonder liturgie geen kerk. Vanuit alle praktijken en taken in de gemeente is wel een lijn te trekken naar de zondagse eredienst. Het werkt ook andersom: liturgie zet in beweging om het kerk-zijn op allerlei manieren in praktijk te brengen: diaconaal, pastoraal, missionair, door jeugdwerk, enzovoort.

Grote betrokkenheid

Het zijn grote woorden die over de liturgie worden gesproken. Het verklaart iets van de grote betrokkenheid van veel gemeenteleden bij de kerkdiensten. Veel mensen leveren direct of indirect een bijdrage aan de dienst: muzikanten, ambtsdragers, voorganger, koster, gastheren en gastvrouwen, kinderwerkers, chauffeurs van de ophaaldienst, het beamteam en de mensen van de geluidstechniek, enzovoort. Voor veel christenen is het regelmatig bijwonen van de kerkdiensten het eerste kenmerk van hun kerklidmaatschap. In veel gevallen vormt de dienst ook een dankbaar onderwerp voor het koffiegesprek na afloop. Hopelijk wordt ook gesproken over wat er geestelijk gebeurde. Waar ligt de verbinding tussen jouw dienst in de gemeente en de kerkdienst? En hoe verloopt die andere beweging: vanuit de kerkdienst naar jouw werkveld? Ik daag je uit om hierover na te denken en dit met anderen te delen. Het levert je vast nieuwe stimulansen op.

Kees van
Dusseldorp

Samen met alle heiligen

Juist bij een thema als liturgie wordt zichtbaar dat christenen heel verschillend zijn. Verwachtingen, tradities en ervaringen liggen soms ver uit elkaar. Dat kan ervoor zorgen dat we het gesprek niet meer aangaan, of dat een echt gesprek niet lukt. Dat is echter een gemiste kans. In plaats van 'lastig' kun je de verscheidenheid misschien leren zien als 'verrijkend'. Dan luister je welwillend naar elkaar in het besef dat we 'samen met alle heiligen' meer leren ontdekken van Gods liefde. In dit nummer worden bouwstenen aangereikt voor visie op liturgie. Maar belangrijker is dat er vormen worden aangereikt voor het *gesprek* over liturgie. Met de gemeente, binnen de kerkenraad en met de voorganger. Als dit gesprek op een goede manier wordt gevoerd, komt het niet alleen de kwaliteit van de liturgie ten goede, maar ook de kwaliteit van het werk in de kerk en uiteindelijk van de gemeente. Laat de liturgie als hart van het kerk-zijn een levend hart blijven, waar alles in- en uitstroomt.

Ruimte van sjalom

God en elkaar ontmoeten

Hoe geef je een liturgisch complexe eredienst vorm? Participatie van gemeenteleden is daarbij belangrijk: liturgie is geen onemanshow. Tegelijk: hoe doe je dat dan? Je wilt niet alleen incidenteel wat mensen links en rechts tevredenstellen, maar als vormgevers van een eredienst zinvol de lead nemen. En in de veelheid aan meningen en wensen verantwoord een eigen positie innemen.

Hans
Schaeffer

Laten we beginnen met een voorbeeld. Samen met de belijdenisca- techisanten wordt een mooie belijdenisdienst vormgegeven. Het is een groep van zes catechisanten: drie jongens, drie meiden (ongeveer 18 jaar) met uiteenlopende achtergronden. Tegelijk zullen in die dienst nog twee anderen belijdenis doen. Irene, een vrouw van 23 jaar die van 'buiten de kerk' komt en een relatie heeft met een van de gemeenteleden. En Mousa, een alleenstaande man met een Iraakse achtergrond die als vluchteling naar Nederland is gekomen en hier tot geloof is gekomen.

De gemeente is een middelgrote plattelandsgemeente (400 leden) met alle liturgische smaken en varianten die je maar kunt bedenken: evangelical-minded, hoog-liturgisch en mensen die niet zoveel ophebben met allerlei vernieuwingen. Bij het samenstellen van de liturgie wil je betrekken: degenen die belijdenis gaan doen, de muzikanten, de voorlezers, de liturgiecommissie en nooit vergeten: het beamteam. Je wilt bewust rekening houden met kerkgangers (vrienden van, familie van, mede-vluchtelingen van Mousa, enzovoort) en met de eigen gemeente.

Meer dan een lappendeken

Hoe zorg je er als liturg, als team van liturgen, nu voor dat zo'n kerkdienst geen verzameling 'u-vraagt-wij-draaien-liederen' wordt? Hoe zorg je ervoor dat het rekening houden met verschillende niveaus en stijlen méér wordt dan een lappendeken van op zichzelf mooie elementen? Hoe creëer je ruimte voor zinvolle belijdenisrituelen?

Hoe creëer je ruimte voor zinvolle belijdenisrituelen?

Bovendien: hoe zorg je ervoor dat de voorbereiding van zo'n dienst voor de betrokkenen (belijdenisca- techisanten, musici, commissies, enz.) een zinvolle en waardevolle ervaring is? Hoe ga je om met verschillen van inzicht, hoe sluit je verantwoorde compromissen, hoe zorg je ervoor dat zo'n kerkdienst een behapbare lengte houdt?

© Mirjam Küpers

Samen met de mensen die belijdenis doen, wordt gewerkt aan een mooie belijdenisdienst

En ten slotte: wat zou je kunnen helpen om het voorbereiden van zulke diensten in een groter kader te plaatsen? Kun je algemenere en grotere liturgieverhalen vinden waarbinnen ook het vormgeven van zo'n 'speciale' kerkdienst wat gemakkelijker wordt? Dat je niet voor elke 'speciale' dienst het wiel hoeft uit te vinden?

Gevoelig en ingewikkeld

Dit voorbeeld illustreert hoe gevoelig, hoe ingewikkeld zulke diensten kunnen zijn. Allereerst zijn er de directbetrokken gemeenteleden met hun eigen taak, ambt of functie. Belangrijk is echter ook om te benadrukken dat er daarnaast natuurlijk een groot aantal minder betrokken mensen in de dienst zal zijn. In een kerkdienst zitten nu eenmaal vogels van verschillende pluimage. Minder betrokken in de zin van: niet concreet in de voorbereiding betrokken – dat is logisch. Maar ook een aantal bezoekers die sowieso wellicht minder intensief en betrokken in de kerkdienst zitten. Betrokken en minder-betrokken mensen, met allemaal eigen wensen, ideeën en verlangens.

Graag wil ik vanuit een wat breder kader, een soort helicopterview, wat algemenere opmerkingen plaatsen. Dat kan helpen op twee punten: beter begrijpen en zinvol handelen. Om wat er gebeurt rond en in kerkdiensten beter te begrijpen en hoe we daarin tot zinvol handelen kunnen komen.

.....
**In een kerkdienst
 zitten nu eenmaal
 vogels van
 verschillende
 pluimage**

1 Beter begrijpen

Echtheid

Een van de meest invloedrijke trends die onze cultuur bepalen, is het verlangen naar authenticiteit. Echtheid, het moet uit het hart komen, iets overtuigt als iemand het helemaal tot in z'n tenen voelt en zelf ook voorleeft, belichaamt. Het is een thema dat door grote denkers over onze tijd wordt aangemerkt als toonaangevend. Het is ook een relatief nieuwe trend, want we hebben het over een periode van de laatste vijftig jaar.

.....
**Het moet uit het hart
 komen, maar het
 moet ook mijn hart
 raken**

Een tweede trend is die van de belevingscultuur. Die echtheid moet me raken, het moet uit het hart komen, maar het moet ook mijn hart raken. Een voorganger die zeer overtuigd en krachtig spreekt over de verzoening door het bloed van Christus, maar daarbij blijft steken in concepten en dogmatiek – die raakt mij toch niet.

Deze twee trends zijn breed herkenbaar in de cultuur. Maar ze raken elkaar in de liturgie. Een kerkdienst bezoek je niet om een abstract betoog aan te horen. En je geloof wordt niet versterkt als je de indruk hebt dat het allemaal maar schijn-heiligheid is wat je om je heen ziet.

Beleving van kerkgangers

Onderzoek naar de concrete beleving van kerkgangers helpt je om beter te begrijpen wat er gebeurt. Het is een stap die ons niet altijd goed uitkomt. Ik neem lang niet altijd de tijd om werkelijk te begrijpen, omdat ik allang meen te weten wat er gebeurt. En (misschien nog wel belangrijker) ik heb allang een visie en een drive. Ik weet allang wat er eigenlijk moet gebeuren.

.....
**Moeten we de
 vormen aanpassen of
 moeten onze vormen
 juist verzet bieden?**

Neem die belijdenisdienst, zomer 2016, ergens in een tuin in Zwolle; het *Nederlands Dagblad* schreef erover. De voorganger zei toen: "We leven in het tijdperk van authenticiteit. Het individu staat steeds meer voorop. Hij zoekt wat bij hem past. Ik denk dat wij als kerken niet aan deze culturele verandering kunnen voorbijgaan." Dat laatste deel ik volkomen. Het is echter een vraag hoe we dat dan moeten doen. Moeten we de vormen aanpassen of moeten onze vormen juist verzet bieden tegen al te grote nadruk op authenticiteit? Of moeten we beide doen, maar in welke balans dan?

Ik denk aan de mate waarin kerkgangers hun eigen ervaring kwijt kunnen in een kerkdienst.

Bijvoorbeeld: in hoeverre beleven kerkgangers in de liturgie ruimte voor hun eigen lijden en gebrokenheid? Uit onderzoek blijkt dat kerkgangers in allerlei tradities de liturgie belangrijk vinden om hun eigen lijden te kunnen plaatsen. Daarbij speelt de beleving van gemeenschap een grote rol. Het heilig avondmaal is het belangrijk-

*Het heilig
avondmaal
is het
belangrijkste
onderdeel van
de liturgie
om je eigen
lijden aan te
koppelen*

© Mirjam Klüpers

ste onderdeel van de liturgie, volgens de geïnterviewden, om hun eigen lijden aan te koppelen. De viering als geheel is voor velen expliciet benoemd als veilige plaats. Bovendien ervaren kerkgangers de rol van de voorganger als zeer belangrijk. Hoe zij de mensen aanspreken en behandelen en hoe zij met situaties omgaan, heeft grote invloed – ook in de liturgie.

Verschillen overbruggen

Tegelijk blijkt uit ander onderzoek hoe belangrijk zeer eenvoudige en sentimentele poëzie of zoe-tige liederen kunnen zijn voor de geloofsbeleving. Vaak kijken we daar wat op neer, terwijl ze wel een belangrijk effect hebben op het geloofsleven. En ook blijken allerlei smaakverschillen en min of meer ondergeschikte leverschillen door gezamenlijke beleving van de liturgie makkelijker te overbruggen. Liturgie doet iets en wij proberen steeds beter te begrijpen *wat* dan eigenlijk.

.....
**Liturgie doet iets en
wij proberen steeds
beter te begrijpen
wat dan eigenlijk**

Uit een ander onderzoek, onder deelnemers aan vieringen in een klooster, blijkt dat actieve participatie echt heel belangrijk gevonden wordt. Zij kwamen er niet om te kijken, maar om mee te doen. Terwijl in een doorsnee zondagse kerkdienst ook mensen kunnen

zitten die juist even wat stilte willen en dus niet zo enorm willen meedoen.

Zulke voorbeelden maken duidelijk dat het van belang is werkelijk beter te begrijpen wat er nu bij mensen gebeurt in een kerkdienst. Liturgie is een gebeuren, een ruimte die ontstaat op het moment dat zij gevierd wordt. Als we begrijpen wat er gebeurt en kan gebeuren, scherpt ons dat als betrokken mee-werkers aan liturgie enorm op. De authentieke belevingscultuur laat zien hoe divers en complex verwachtingspatronen kunnen zijn. Maar kennelijk ook dat wij daar werkelijk iets mee moeten. Maar wat is dan zinvol handelen?

2 Zinvol handelen

Hoge eisen

Vanuit beleving en authenticiteit worden dus hoge eisen gesteld. Mensen verwachten van alles van de kerkdienst. Je zou dit als 'verlangens' kunnen typeren. Verlangens die soms worden geuit met gebruik van bepaalde redeneringen en met een stelligheid en kracht die wel vragen oproepen. Verlangens zijn niet per definitie heilig en er zal voor leerlingen van Jezus dus een heiliging van die verlangens nodig zijn.

De liturgie zelf is een middel om onze verlangens te heiligen. Er zijn verschillende liturgiestijlen. En elk van die stijlen geeft op een eigen manier vorm aan deze verlangens. De een zet het horen

centraal, een ander daarnaast ook het zien of het doen. De een uitbundig, de ander ingetogen. Daarachter gaan (sub)culturen en overtuigingen schuil. In toenemende mate wordt over en weer over de muren gekeken en ontstaan dwarsverbindingen en mengvormen. Vaak ontstaan die juist doordat men de wellicht oorspronkelijke vormen niet meer toe-reikend acht. Niet alleen ontoereikend omdat ze de kerkangers onvoldoende 'bedienen', maar ook

omdat ze de aanwezige verlangens niet geheiligd een plaats kunnen geven. Verlangens naar stilte en erkenning van lijden of verlangen naar aanbidding en expressie. In al dat zoeken betekent zinvol liturgisch handelen: erkenning van de verlangens en heiliging ervan. Hoe?

Het grote kader

Welnu, wanneer we op zondag bij elkaar zijn als gemeente, komt God zelf naar ons toe. Juist ook om onze levens weer in het grote kader van Gods koninkrijk te plaatsen. Al doende, al biddend, zingend, lopend naar de tafel, luisterend; al doende werkt Gods Geest ook aan heiliging van onze verlangens.

Zinvol handelen in de liturgie, wat is dat? Zinvol lijkt het mij alleen te zijn als vormgevers van de liturgie (voorlezers, voorgangers, voorbidders, musici) zorgvuldig en bewust een ruimte creëren. Een ruimte van Gods sjalom. Sjalom is een woord dat ik meegenomen

.....
De liturgie zelf is
een middel om
onze verlangens te
heiligen

© Mirjam Küpers

*Na de open-
bare geloofs-
belijdenis
kan het heilig
avondmaal
gevierd
worden*

heb uit het recente boek over het denken van Nicholas Wolterstorff, *Denken om shalom*. Deze inmiddels 85-jarige christenfilosoof heeft zich ook met liturgie beziggehouden.

Sjalom is een ruimte waar God met mensen samenleeft. In harmonie, gezamenlijk, maar vooral: een ruimte waar onrecht wordt geweerd. Een ruimte waarin het lijden en het genieten plaatsvinden. Een ruimte waarin de realiteit van vandaag wordt opgenomen, maar ook veranderd. Léon van Ommen sprak in dit verband van 'transformatie'. Vanuit onze ervaringswerkelijkheid treden we in de liturgie een andere ruimte binnen. "In de liturgie raken we aan de primaire realiteit, 'de goedheid van deze wereld', of beter nog, Gods rijk van *shalom*."

God recht doen

Sjalom is karakteristiek voor die ruimte waar vóór alles nadrukkelijk aan God recht gedaan wordt – aan wie en hoe Hij is. En recht gedaan wordt aan al die verlangens. Dan wordt liturgie zelf het handelen van de gemeente waarin elk haar of zijn verlangens meebrengt, offert, uit, laat opnemen in Gods werkelijkheid. En dat doet iets met ons. Ik word ontdekt aan mijn eigen schijnheiligheid. Of aan mijn 'dikke ik'. In mij wordt de strijd met mijn oude mens aangewakkerd – waarin ik vervolgens ga meestrijden of waartegen ik mij verzet. In mij wordt het verlangen naar Gods sjalom opgeroepen en ga ik op zoek naar concrete vormen om die gestalte te geven. Of ik handel zo dat ik die sjalom op het spel zet – dat kan ook.

.....
**Ik word ontdekt
aan mijn eigen
schijnheiligheid of
aan mijn 'dikke ik'**

Maar steeds opnieuw – week in, week uit – is de liturgie de ruimte waarin wij deze gerichtheid bewust vormgeven: dat Gods sjalom de toon zet voor de hele gemeenschap. Voorgangers, voorlezers, voorbidders en musici geven vorm aan die sjalomruimte. Wij nodigen uit tot die sjalom, wij delen ervan uit in woorden en klanken, in brood en wijn. Zinvol handelen in de liturgie is gericht op het creëren van een ruimte waarin alle kerkgangers God ontmoeten en vanuit die Godsontmoeting ook elkaar in de ogen zien en met elkaar leren samenleven.

Dit artikel is een bewerking van de lezing van Hans Schaeffer (Theologische Universiteit Kampen/Praktijkcentrum) op de Werkdag Liturgie.

Een dag zoeken, werken, oefenen en samenwerken rond liturgie, onder de invalshoek: *Spot on! Licht op liturgie*. Dat was de Werkdag Liturgie op 25 november 2017 in Amersfoort. Een initiatief van het Steunpunt Liturgie en het Praktijkcentrum, in samenwerking met AKZ+/Weet wat je gelooft en PEP. Ook de artikelen over diversiteit, zintuiglijkheid en muziekprofiel in dit nummer zijn het resultaat van deze werkdag.

Leestips

- Jaco Weij, *Geknipt voor de liturgie* (Buijten & Schipperheijn, 2014).
- Léon van Ommen, *Ruimte voor gebrokenheid. Plaats voor lijden in de eredienst* (Kok, 2016).
- Marleen Hengelaar-Rookmaker, 'Het hart van de eredienst. Liturgie en lied in een belevingscultuur' in *Alles wat je hart begeert. Christelijke oriëntatie in een op beleving gerichte cultuur* (Buijten & Schipperheijn, 2007), 216-239.
- Bart Cusveller en Rob Nijhoff over liturgie in *Denken om shalom. De praktische filosofie van Nicholas Wolterstorff* (Buijten & Schipperheijn, 2017).

Ieder zingt zijn eigen lied

Je hebt elkaar nodig omdat iedereen verschillend is

Liturgie... bron van vreugde of bron van conflict? Veel frustraties en meningsverschillen in de kerk hebben te maken met de invulling van de kerkdiensten. Orgel of drumstel, stilte of luis-termuziek, diepgravende of laagdrempelige preken, staand of zittend avondmaal; we kunnen het er maar niet over eens worden. Maar moet dat dan? In dit artikel willen we iedereen die een rol heeft in de kerkdienst op weg helpen rond deze vragen.

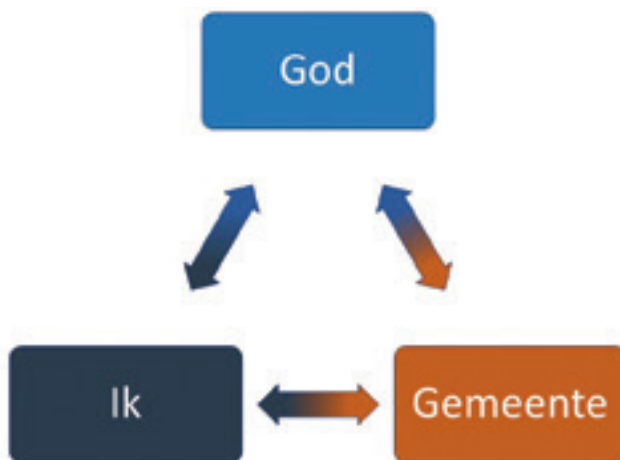
In de kerkdienst komen drie 'spelers' samen: (1) God als Heer van de kerk, (2) het totaal van de gemeente en (3) het individu. En daartussen zie je interactie die in balans moet zijn. God geeft (zijn genade, zijn Woord, zijn zegen) en de gelovigen ontvangen. Tegelijk hebben de mensen God iets te geven: hun aanbidding, hun schuldbelijdenis, hun liefde, hun leven. Hier is God aan het ontvangen. Ook tussen de gemeente en het individu gebeurt iets: in de kerk mag ik de warmte en liefde van de gemeenschap ontvangen, ik ontvang de talenten van een ander, zijn wijsheid of gebed voor mij. En ik heb de gemeente iets te bieden: ik geef mijn aanwezigheid, mijn naastenliefde, mijn gaven en mijn gebed.

Koos
Tamminga

Ingrid
Plantinga

In evenwicht

Wanneer een van deze componenten te veel gewicht krijgt, raakt de driehoek uit balans. Een uitspraak als 'ik heb er niks aan gehad' laat een eenzijdige nadruk zien op het individu en het ontvangen. Terwijl 'je gaat toch niet voor jezelf naar de kerk' alleen oog heeft voor het geven. Ruimte voor de individuele geloofsbeleving en het

belang van de gemeente moeten juist met elkaar in evenwicht zijn. En ontvangen en geven hebben een gelijkwaardige plek nodig. Vieren bestaat uit twee bewegingen: *geven*, dat is uiting geven aan je geloof, en *ontvangen*, dat is vormend voor je geloof.

Soms zing je een lied en voel je er niks bij

Soms zing je een lied en voel je er niks bij. De woorden raken je niet of de muziekstijl past niet bij je. Met dit lied kun jij geen uiting geven aan je geloof. Maar dat betekent niet dat het jou niet kan vormen.

Juist als je een tikkeltje down in de kerk zit, kan een vrolijk loflied je helpen om over de omstandigheden heen te kijken en God te prijzen ondanks alles. Of als je gevoel verlangt naar 'happy-clappy' kan een ernstig lied je aanmoedigen om onder ogen te zien wat jij liever wegdrukt.

In een kerkdienst ben je dus als individu, maar ook als gemeente. Dat vereist dat je het over bepaalde vormen toch op de een of andere manier eens wordt. Dat je in ieder geval een zinvol gesprek met elkaar kunt voeren over de verschillende overtuigingen. In zo'n gesprek moet het niet gelijk over goed en fout gaan, maar ontdek je eerst wat een ander ten diepste drijft. Verschillen in de kerk zijn niet toevallig. Zo lees je in het Nieuwe Testament veel over de verschillende lichaamsdelen en hun verschillende gaven als *gaven van Gods Geest* (1 Kor. 12, Rom. 12, Ef. 4). En in Efeze 3 omschrijft Paulus het doel van *samen* gemeente-zijn als volgt: "... met *alle* heiligen de lengte en de breedte, de hoogte en de diepte kunnen begripen, ja de liefde van Christus kennen die alle kennis te boven gaat, opdat u zult volstromen met Gods volkomenheid". Je hebt elkaar dus nodig, juist omdat iedereen verschillend is.

Liefdestalen

Samen liefde ontdekken en vieren. Daar draait het kennelijk om. Als je liefde wilt delen, samen je liefde wilt uiten en opnieuw laten oplaaien, dan is het nodig dat je elkaars liefdestaal leert kennen. Gary Chapman schreef een beroemd geworden boek over de vijf talen van de liefde. Je kunt op internet een test doen om uit te vinden wat jouw liefdestaal is. Inzicht daarin helpt om te begrijpen wat een ander, bijvoorbeeld je partner, eigenlijk tegen je zegt met zijn of haar woorden en daden. Misschien herken jij het feit dat iemand een avond voor je vrijmaakt niet als uiting van liefde. Misschien hecht je zelf helemaal niet aan het krijgen van cadeautjes, maar doet je partner dat wel. Elkaars taal niet spreken leidt tot pijnlijk onbegrip.

In de discussies rondom kerkdiensten is het niet anders. We zijn allemaal gegrepen door eenzelfde liefde voor Christus en zijn gemeente. Maar we geven op verschillende manieren uiting aan die liefde. En die liefde moet ook op verschillende manieren gevoed worden. Zorg dus dat je het in gesprekken over de kerkdienst altijd over die onderliggende liefde hebt en niet alleen over de (goede of foute) vormen. Want een belangrijk doel van *samen* gemeente-zijn is dat we woorden leren geven aan die liefde, naar elkaar luisteren

Met elkaar in gesprek over liturgische liefdestalen (Project Vieren met vreugde) in GKv Nijkerk-West

© Arjen Gerritsma/Graphic Sound

en zo meer van die liefde ontdekken. Als je alleen je eigen liefdestaal spreekt, ben je op den duur uitgesproken over de liefde van Christus. Maar samen met *alle* heiligen blijf je ontdekken.

Bouwstenen

Is er dan niets meer goed of fout in de liturgie? Waarop moet je je keuzes dan baseren? Kunnen we het niet gewoon blijven doen zoals we het altijd gedaan hebben? Dat laatste wordt lastig, want we hebben het misschien een tijdje op ongeveer dezelfde manier gedaan, maar als je verder teruggaat stuit je op enorme verschillen in de manier van vieren.

Al in de tijd van Enos begon men samen de naam van de Heer aan te roepen (Gen. 4:26). Men bouwde altaren en offerde (bijvoorbeeld Gen. 8:20), de tabernakel kwam met een eigen liturgie (Ex. 26-30) en daarna de tempel waarin alles weer anders ging (1 Kon. 8). Jezus deed mee aan de vieringen in de synagoge (Luc. 4:16-22) en de vieringen waarover Paulus schrijft in zijn brief aan de Korintiërs zijn weer heel anders (1 Kor. 14). Ook in de kerkgeschiedenis, van vroege kerk tot middeleeuwen en reformatie, zie je heel diverse vormen voor de eredienst.

Noch in de Bijbel, noch in de traditie kunnen we een blauwdruk vinden voor de liturgie. Maar we ontdekken er wel bouwstenen die door de eeuwen heen van waarde zijn gebleken. In de Bijbel zie je een aantal onderdelen die steeds weer terugkomen in de verschillende vormen van vieren: zingen/prijzen, onderwijs/profete, gebed, dienen, offers/verzoening en een maaltijd. Deze bouwstenen zijn van wezenlijk belang voor de kerkdienst anno nu. Ze leren ons om gevarieerd te vieren en bieden evenwicht in de driehoek tussen God, gemeente en individu.

.....
Is er dan niets meer goed of fout in de liturgie?

Traditie en rituelen

Van de tijd van de vroege kerk weten we niet veel over de invulling van de diensten. Wel kennen we nog gebeden, liederen en belijdenissen uit die tijd. Het Kyrie, Sanctus, Gloria, Agnus Dei en Credo. Deze gebeden kenmerken zich door hun focus op God alleen en beschermen ons tegen een eenzijdige nadruk op beleving en gevoel.

Traditie en rituelen leren ons de waarde van het mysterie

In de periode na de vroege kerk krijgen traditie en rituelen een belangrijke plaats. Beide aspecten leren ons de waarde van het mysterie. God is zoveel groter dan ons verstand en ons gevoel. Tradities laten je beseffen dat je deel uitmaakt van een groter geheel dat jij niet kunt vatten. En rituelen die je zintuigen prikkelen, helpen om het mysterie van het evangelie te laten staan en te proeven.

In de tijd van de reformatie is er veel veranderd in de manier van vieren. Waar de gemeenteleden eerder slechts als toeschouwer aanwezig waren en alleen door bemiddeling van de kerk met God in contact konden komen, staat nu de genade centraal. Deze kern van genade kwam tot uiting in de tweeslag Woord – Antwoord.

- **Woord:** Gods genade komt naar de mensen toe. Dus geen Latijn en ingewikkelde redeneringen, maar de Bijbel in de eigen taal en begrijpelijke preken. In het beeld van de driehoek kun je dit het geven van God en het ontvangen van mensen noemen.
- **Antwoord:** Mensen zijn geen toeschouwer maar ontvanger van Gods genade. Ze gaan zelf weer zingen (daarvoor waren eenvoudige melodieën en liederen in de eigen taal nodig) en zijn verder ook actief betrokken bij de dienst door luisteren, bidden en belijden. Hier zijn het de mensen die geven en is het God die ontvangt.

Het is wel goed om te beseffen dat er ook tussen de reformatoren verschillende opvattingen over de kerkdienst bestonden (Luther bleef dicht bij de roomse mis, Zwingli wilde een sobere Woorddienst en Calvijn hanteerde meer variatie en meer inbreng van de gemeente). Het patroon van Woord – Antwoord zie je in veel onderdelen van de huidige liturgie, bijvoorbeeld in Votum (antwoord) en Groet (Woord), schuldbelijdenis (antwoord) en genadeverkondiging (Woord), preek (Woord) en lied (antwoord). Deze bouwstenen uit Bijbel en geschiedenis helpen liturgen bij het vormgeven van diensten waarin verschillende mensen met al hun verschillende liefdestalen samenkomen.

Pastorale kant

Iedere stem wordt deel van het koor dat samen God prijst

We hebben gezien dat het weinig zinvol is om gesprekken over verschillen in de kerkdienst te voeren op een goed/fout-niveau. Tegelijk hebben we gezien dat er wel degelijk belangrijke bouwstenen zijn om rekening mee te houden. De bedoeling is niet dat eenieder alleen zijn eigen lied zingt, maar dat ieders eigen stem deel wordt van het koor dat

samen God prijst en daardoor van Hem en zijn werk onder de indruk komt. Hoe zorg je er nu voor dat dat ideaal dichterbij komt?

Vanuit verschillende kerkelijke achtergronden is in de afgelopen decennia aandacht gevraagd voor de *pastorale* kant van de liturgie. Aan de ene kant waren er kerken waarin de liturgie werd ervaren als een dwingend keurslijf, als eenheidsworst. Aan de andere kant waren er ook kerken waarin juist liturgische chaos ontstond, zogenaamde *worship wars*. Vanuit beide problemen, die op het eerste gezicht heel verschillend lijken, is door theologen in de richting van één oplossing gewezen: mensen die een leidende rol hebben in de liturgie moeten zichzelf in de eerste plaats als *pastor* zien. Het gaat daarbij zeker niet alleen om dominees, maar ook om muzikanten, technische ondersteuners, kinderwerkers en noem maar op. Zij zijn niet in de eerste plaats verantwoordelijk voor de uitvoering van 'hun stukje van de dienst', maar ze hebben een verantwoordelijkheid in het leiden van de gemeente als herder (pastor).

.....
**Werken aan de
kerkdienst is een zaak
van gebed**

Dat betekent volgens ons twee dingen:

1. Een pastor is een **verbinder**. Hij (of zij) zorgt ervoor dat iedereen betrokken blijft. Hij kent de gemeente en bedenkt niet alleen: wie kan ik vragen voor het pianospelen komende zondag, maar ook: wie heeft het nodig om erbij betrokken te worden? Wie kan een ander ondersteunen? Welke ongedachte, creatieve verbinding kan ik leggen? Hij werkt aan goede, duidelijke communicatie, let erop dat de diversiteit van de gemeente aan bod komt in de diensten (omdat daarin iets blijkt van Gods veelkleurige gaven). Hij maakt ruimte, geeft een compliment waar nodig en stimuleert tot ontwikkelen. Hij heeft oog voor mensen. Bovendien heeft hij steeds aandacht voor de verbinding met God: het werken aan de kerkdienst is een zaak van gebed.
2. Tegelijk heeft een pastor ook iets van een **regisseur**. Ook de regisseur kan niet zonder verbinding, maar behalve voor mensen heeft hij ook oog voor de bouwstenen uit de Bijbel en de geschiedenis. Hij zorgt voor een 'verhaal' in de dienst, hij let op de overgangen. Hij bereidt de dienst zorgvuldig voor, omdat het niet zomaar iets is wat daar gebeurt. Waar nodig wint hij advies in of maakt studie van een onderwerp. Hij heeft de leiding en zorgt er zo voor dat mensen richting ervaren in de dienst en er geen chaos ontstaat.

Met zulke pastors, die in verbinding staan met God en de gemeente en hun werk serieus nemen, kan diversiteit kerkdiensten verrijken. Er klinken dan veel verschillende stemmen en (liefdes)talen, maar het geheel klinkt niet vals omdat de harmonie van de liefde van Christus erin doorklinkt.

Koos Tamminga is aio Praktische Theologie aan de Theologische Universiteit in Kampen en doet onderzoek naar de inclusie van mensen met een beperking in de kerk. Ingrid Plantinga werkt voor het Praktijkcentrum en is coördinator van het gemeenteproject 'Vieren met vreugde – Op zoek naar een doordachte liturgie die past bij de veelkleurigheid van de gemeente'.

(On)heilige onderbreking

Eind vorig jaar vierden we avondmaal in een tehuis waar gehandicapten en kwetsbare ouderen wonen. Precies op het heiligste moment, toen ik net de instellingswoorden had uitgesproken en het brood uitdeelde, riep een mevrouw in een rolstoel: “Uhm sorry, ik moet heel nodig naar het toilet”. Snel ging ik een verpleegster zoeken om haar te helpen. Daarna vervolgden we de viering.

Almatine
Leene

Menselijkheid

In het midden van een heilig ritueel vroeg de menselijkheid in een van haar meest broze vormen aandacht. In eerste instantie leek dat heel ongepast, maar hoe meer ik erover nadacht, hoe mooier ik het begon te vinden. Het gewone dagelijks leven werd die ochtend deel van een niet-alledaagse liturgie.

De liturgie van menige eredienst bestaat uit gewijde, bijzondere elementen waar we een ingetogen en eerbiedige houding verwachten. Maar de gebeurtenis in het tehuis deed me beseffen dat we daardoor misschien wel de kern van het evangelie missen. God de Zoon kwam naar deze aarde om deel te worden van onze menselijke realiteit. Zijn geboorte in de stal, met de geur van dierenstront en geblaat van schapen, werd een heilig moment. Behalve de verschijning van een engelenkoor aan herders ging het dagelijks leven gewoon door. Heiligheid is door de komst van Christus niet slechts meer het gewijde en het bijzondere, want de Heilige zelf is deel geworden van ons mens-zijn.

Aardse zaken

Als Jezus het avondmaal instelt, doet Hij dat met aardse zaken als brood en wijn. Jezus' lichaam en bloed zijn heilig, maar slechts doordat ze voor ons gebroken zijn; het bloed droop van het kruis en zijn lichaam werd uiteengerukt. Dat was de rauwe en afschuwelijke menselijke werkelijkheid.

Hoe hard wij ook proberen om de geboorte van Jezus en zijn sterven heilig te maken, de realiteit van onze menselijkheid breekt gelukkig vaak genoeg door. En juist die momenten doen mij beseffen wat de komst van God de Zoon daadwerkelijk betekent. Zo kunnen een volle blaas, een boer die je niet kon inhouden, een mobieltje dat onder het gebed afgaat, heilige momenten worden. Onderbrekingen in de liturgie kunnen ons wijzen op de grootste en tegelijkertijd de beste onderbreking van de geschiedenis.

Dr. Almatine Leene is predikant in de NG-kerk in Stellenbosch-Wes (Zuid-Afrika) en docent dogmatiek aan hogeschool Viaa in Zwolle.

Je hele lijf doet mee

Rituelen en symbolen in de kerkdienst

Het lastige van het onderwerp 'rituelen en symbolen in de kerkdienst' is dat je het moet *doen*. Pas dan kom je op het spoor van waar het eigenlijk over gaat. Maar ja, dan zou deze pagina wit blijven. Dus doen we toch maar een poging om in woorden aan te geven waar het om gaat. We doen dat zo, dat jij als lezer regelmatig zelf aan de slag moet.

Een kleine opdracht om in het onderwerp te komen. Je ziet drie kerkinterieurs. Ga in gedachten elk van die kerken binnen. Wat doet de ruimte met je; de architectuur, de inrichting, de hoogte, enzovoort? Stel je voor dat je er alleen bent, maar vervolgens ook dat het er vol met mensen is. Maakt dat uit? Vraag je vervolgens af: wat zorgt voor jouw beleving, jouw gedachten bij deze ruimte? Probeer deze opdracht te doen zonder een waardeoordeel te geven. Neem waar hoe het op jou inwerkt en wat daarbij een rol speelt.

Anje de Heer

Zintuigen

De vijf zintuigen zijn: zien, horen, ruiken, voelen en proeven. Welke zintuigen komen in de kerkdienst aan bod en hoe? Denk eerst even over deze vraag na voor je doorleest. [...]

Het leuke was dat op de Werkdag Liturgie sommige zintuigen totaal niet werden genoemd. Op het eerste gezicht begrijpelijk dat 'horen' vanzelfsprekend is en 'zien' ook. Maar 'ruiken'? Ja, zweetlucht of parfum, desnoods de geur van pepermunt, maar dat is niet specifiek voor een kerkdienst. Voelen? Proeven? Daar moest hard over worden nagedacht.

We laten 'horen' en 'zien' vanwege hun vanzelfsprekendheid nu eerst even achterwege. Heb je weleens een dienst meegemaakt waarin gedoopt werd? Heb je weleens avondmaal gevierd? Heb je weleens een avondmaalsdienst meegemaakt waar iedereen elkaar, vlak voordat brood en wijn worden uitgedeeld, de vredegroet geeft? Heb je weleens een dienst meegemaakt waar wierook werd gebruikt? Doop = voelen (voor de dopeling). Avondmaal = proeven. Vredegroet = voelen (namelijk de handdruk). Wierook = geur.

Bij deze oppervlakkige kennismaking wordt duidelijk dat zintuiglijkheid in de liturgie er, kerkbreed gezien, zeker is. Tegelijk wordt ook duidelijk dat zintuiglijkheid in de gereformeerde traditie niet ruim bedeed is. 'Horen' heeft de overhand met 'zien' als goede

tweede. In beide gevallen gaat het vooral om het horen en zien van een prediker. Andere aspecten van beide springen veel minder in het oog of ze staan al snel in dienst van het gesproken woord (een afbeelding om iets te verduidelijken). 'Voelen' en 'proeven' komen incidenteel voor (tenzij je bijvoorbeeld wekelijks avondmaal zou vieren). 'Ruiken' valt in feite buiten de boot, want wierook

wordt niet gebruikt. Desondanks is het goed om eens dieper over die zintuigen na te denken. Hoe werken ze bijvoorbeeld in andere situaties en wat doen ze met een mens, welke rol spelen ze in een samenleving?

.....
'Horen' heeft de overhand met 'zien' als goede tweede

Symbool

Een symbool is een gewoon 'ding' dat in een bepaalde context als *teken* werkt. Het verwijst ergens naar, maar niet rechtstreeks en ook niet letterlijk. Een symbool is iets anders dan een wegwijzer of een pictogram. Het verbindt de zichtbare werkelijkheid met de onzichtbare en diepere werkelijkheid. Behalve symbolen heb je ook *symboolhandelingen*, handelingen die symbolische waarde hebben en werken als een symbool. Ook is er *symbooltaal*, taal die werkt als symbool. Daarbij gaat het niet om de letterlijke

betekenis, maar om de symbolische zeggingskracht. Het begrip *ritueel* past ook in dit rijtje. Ritueel staat voor een samenhangende reeks van symboolhandelingen.

Het is goed om ook dit in beeld te hebben:

1. Niet elk voorwerp of ding is een symbool of kan een symbool zijn. Iets wat rechtstreeks naar iets anders verwijst of daar letterlijk op slaat, is geen symbool. Kenmerk van een symbool is dat het ruimte laat.
2. Een symbool vraagt om een bepaalde context. Binnen die context kan het 'spreken' maar daarbuiten gebeurt het niet. Denk aan water. In een doopvont is het een symbool, als het uit de kraan komt niet.
3. Een symbool moet iets in zich hebben wat het verbindt met de diepere werkelijkheid. Opnieuw water als voorbeeld. Je kunt wel zeggen dat voortaan water het symbool is van huwelijks-trouw, maar dat werkt niet, er is te weinig verbinding.
4. Symbolen moeten het hebben van herhaling. Herhaling versterkt de symboolkracht.

Steen en water

Dit is een gewone steen, zoals er zovele zijn, een centimeter of zes hoog. Toch is dit voor mij géén gewone steen. Als ik deze steen zie, sta ik opeens in een rivierbedding in een klein Zwitsers dorp. Daar heb ik 'm jaren geleden gevonden. Kijk ik naar de steen dan ruik ik de berglucht en voel de warmte van de zon die op mijn blote armen scheen. De steen overbrugt tijd en ruimte. Dat kan doordat de steen een symbool is. Symbolen kunnen je in een andere werkelijkheid plaatsen en allerlei grenzen overstijgen. Toch is de steen voor jou nog

.....
**Het kruis is het
centrale symbool
voor het christendom**

steeds een gewone steen. De symbolische waarde gaat alleen voor mij op. Dat wordt anders als iets symbolische waarde heeft voor een groep of gemeenschap. Zo'n symbool is het kruis, het centrale symbool voor het christendom.

Ook water is in liturgisch verband een symbool. Water wast schoon, water is ondergang en dood, water geeft leven. Water roept de schepping in beeld, de watermassa van de zondvloed, het stromend water uit Psalm 1, het water waar het hert uit Psalm 42 naar snakt, de tempelbeek van Ezechiël en de rivier uit Openbaring 22 die ontspringt bij Gods troon. Wanneer water een symbool is, is het niet langer H₂O. De chemische samenstelling doet totaal niet meer ter zake, het gaat om datgene waar het als symbool voor staat. Wil je dat in woor-

den duidelijk maken, dan heb je tijd en veel woorden nodig en voor je het weet heb je de betekenis plat gepraat. Toon je het symbool dan is de diepere betekenis er meteen; er gaat in ieder mens iets resoneren: bestaande kennis, ervaringen, inzichten, emoties; maar ook nieuwe verbanden, want het moment en de context zijn nieuw. Je hoeft er verder geen woord meer aan vuil te maken.

Lichamelijkheid

Zowel bij zintuigen als bij symbolen en rituelen speelt lichamelijkheid een grote rol. Anders gezegd: het lichaam doet vanzelfsprekend mee. Taal heeft als nadeel dat het gemakkelijk gaat over begrijpen, over kennis, over ratio en verstandelijkheid. Dan richt taal zich op hoofd en hersenen, niet op het lijf. Voor alle duidelijkheid: taal heeft ook de andere kant in zich, maar zeker in een kerkelijke cultuur waar het gesproken woord een grote plaats inneemt, is dit de grote valkuil.

Taal heeft als nadeel
dat het gemakkelijk
gaat over kennis

Hoe zit het dan met de andere kant van taal? Om daar iets meer zicht op te krijgen, gebruiken we de zin: 'Ik wil dat jij jouw kamer nu netjes opruimt'. Je kunt deze zin op verschillende manieren uitspreken en elke keer verandert de betekenis. Er zijn negen woorden, lees de zin negen keer hardop en elke keer benadruk je een ander woord. Wat verandert er?

Bijvoorbeeld:

1. Ik wil dat jij jouw kamer nu netjes opruimt (*je vriendin kan wel gezegd hebben dat je het ook morgen wel kunt doen, maar ik wil dat het nu gebeurt*).
2. Ik wil dat jij jouw kamer nu netjes opruimt (*het is geen optie, het moet nu gebeuren*).
3. Ik wil dat jij jouw kamer nu netjes opruimt (*je laat het niet over aan de huishoudelijke hulp, je doet het zelf*).
4. Ik wil dat jij jouw kamer nu netjes opruimt (*niet morgen maar nu*).
5. Ik wil dat jij jouw kamer nu netjes opruimt (*je hebt net alles op z'n plek gesmeten, nu moet je het ook nog netjes maken*).

Door de zin op verschillende manieren uit te spreken, maak je iets duidelijk, je hebt een bepaalde intentie. Om dat te uiten gebruik je (grotendeels onbewust) allerlei expressiemiddelen: toonhoogte, tempo, intonatie, geluidssterkte, klankkleur. Dat heeft ook invloed op lichaamshouding en gedrag. Dít is lichamelijkheid. Het lichaam is het instrument dat deze mogelijkheden aanreikt en realiseert.

Zingen

Laten we in dit verband ook eens kijken naar zingen. Zingen is per definitie een lichamelijke bezigheid. Wat voor spreken geldt, gaat nog veel meer op voor zingen: je bent je eigen instrument. Jouw stembanden trillen, jouw lijf fungeert als klankkast. Zing je samen met anderen, dan reageer je – opnieuw grotendeels onbewust – op elkaar (en dus op elkaars lichamelijkheid).

Maar het gaat verder dan dat. De bovenstaande zin kun je uitspreken zoals de situatie vraagt. Bij een lied of een muziekstuk staat de 'uitspraak' voor een deel al vast, de melodie bepaalt waar het

accent komt, waar de aandacht naar uitgaat. De betekenis is dan al gegeven, er wordt al een interpretatie aangereikt. Bij een uitgewerkte compositie is dat behoorlijk 'dwingend'. Dat is helemaal het geval als je het kent via een geluidsopname. Dan ligt niet alleen de begeleiding vast, maar ook de manier waarop het gezongen en gespeeld wordt. Bij (kerk) liederen is meer ruimte; er kan wel een begeleiding zijn maar andere zijn ook mogelijk, van heel sober tot heel uitgebreid. Via die begeleidingen kun je de betekenis en de zeggingskracht kleuren (en precies dat is vakmanschap). Juist daardoor kunnen verschillende betekenissen oplichten, net zoals bij de bovenstaande zin gebeurde. Zingend kan dat eveneens.

Zingen is per definitie
een lichamelijke
bezigheid

Spreken en luisteren

Het is boeiend om met dit alles eens te gaan stoeien. Neem om te beginnen de berijmde Psalm 1 en ga die op verschillende manieren zingen: *ingetogen* (alsof je 'm zingend overdenkt), *uitbundig* (wat is het toch een geweldige psalm!), *kwetsbaar* (het is nogal wat, wat ik hier op de lippen neem), *stellig* (zo is het en niet anders, laat iedereen dat maar eens goed horen), *verdrietig* (wat zegt dit over je vriend die het geloof vaarwel heeft gezegd?).

Je kunt ook een deel uit de Bijbel nemen, bijvoorbeeld de geschiedenis van de twaalfjarige Jezus in de tempel (Luc. 2:41-52). Lees dit een paar keer hardop voor en op verschillende manieren: als *een spannend verhaal* (je staat in het theater), *alsof je een brief krijgt van je zus* in het buitenland (je kent het verhaal nog niet, wat vertelt ze me...), *proevend* (wat staat er, wat is de betekenis, wat roept het op), alsof je beelden voor je ziet (je leest beeldend, niet voor anderen maar voor jezelf.)

Ook kun je één woord of zinsnede kiezen en die met allerlei intenties uitspreken. Je kunt denken aan de acht basisemoties (vreugde, verdriet, angst, woede, verbazing, afschuw, liefde, schaamte). Het gevaar is dan wel dat het al snel iets karikaturaals krijgt (*héél blij* tegenover *héél verdrietig*). Het is juist de kunst om het in nuances te zoeken. Gebruik bijvoorbeeld beelden (ik spreek het nu uit zoals een ijsberg eruitziet). Of materialen (ik wil het laten klinken zoals een lap fluweel voelt). Of een afbeelding (zoals de Mona Lisa eruitziet).

Laat wat je doet
en waarneemt in je
botten zakken

De kunst bij al dit soort dingen is dat het geen eenzijdig verstandelijke handeling is. Je verstand werkt mee, maar je lichaam eveneens. Laat al sprekend en zingend binnenkomen wat je doet. Luister naar jezelf. Verandert je houding? Je ademhaling? Word je rustiger, stiller (of juist niet)? Laat wat je doet en hoort en waarneemt *in je botten zakken* (ook dat is een uitdrukking die je niet letterlijk neemt, maar die wel degelijk betekenis heeft). Doe het ook eens met twee personen. De een spreekt of leest, de ander zegt wat hij hoort, welke intentie hij proeft, welke gevoelswaarde hij oppikt. Zo ga je ontdekken hoe expressie werkt, hoe je dat kunt inzetten of juist niet, wat het met je doet als je ernaar luistert.

Lichamelijk bewustzijn

Het lijkt misschien vreemd dat het hier bij het aspect lichamelijke heid helemaal niet gaat over houdingen of bewegingen. Natuurlijk is dat ook lichamelijke heid en ook daar is heel veel over te zeggen. Als het lichaam meedoet, en dat is het geval bij symbolen en rituelen, dan gaat het niet zozeer over het grote gebaar. Het gaat ook niet in eerste instantie om dat wat direct zichtbaar is. Het gaat eerder over lichamelijk bewustzijn; in een kerkdienst doet niet alleen je hoofd mee, maar het hele lijf. Ook als je stilzit of staat, als je luistert en kijkt. Laat binnenkomen wat je doet, hoort, ziet, waarneemt en laat het *in je botten zakken*. Probeer het maar eens, oefen je daarin en ontdek steeds meer hoe verrijkend en verdiepend dit is. Of organiseer een workshop. Want doen werkt altijd beter dan erover lezen.

Anje de Heer gaf deze workshop samen met Geranne Tamminga op de Werkdag Liturgie. Beiden werken bij het Steunpunt Liturgie: Anje als kerkmusicus/liturgist/adviseur en Geranne als liturg/tekstschrijver.

Steunpunt Liturgie

Bij het Steunpunt Liturgie is informatief materiaal of advies te verkrijgen: www.steunpuntliturgie.gkv.nl. Het is ook mogelijk een workshop over 'liturgie en zingtuigen' aan te vragen.

Hoe maak je een muziekprofiel?

In de brochure *Met heel mijn hart. Handreiking bij Liedboek 2013 voor de Geref. Kerken (vrijg.)* is een uitgebreid hoofdstuk over het werken met een muziekprofiel opgenomen, inclusief een stappenplan. Deze brochure kan worden gedownload via www.bladdienst.nl/downloads/. Hier zijn ook de notities *Beleidsvorming Kerkmuziek en Coördinator Liturgie* en twee artikelen over *liturgie als teamwork* door het Steunpunt Liturgie beschikbaar gesteld.

Smaken verschillen als het over zingen gaat

Wie zijn wij?

Keuzes maken en samen de diepte in

Wie ben jij? Wie deze vraag stelt, krijgt als antwoord meestal zoiets als naam, opleiding, beroep, woonplaats, naam partner, aantal (klein)kinderen; een beknopt profiel van iemand. **Wie ben jij**, kunnen we ook in de kerk aan elkaar vragen. Het beeld is in tal van opzichten heel divers en veelkleurig. Niet alleen het algemene beeld, maar ook het liturgische en muzikale beeld.

Er zijn verschillende *liturgische spiritualiteiten* en daarmee ook *liturgisch-muzikale* spiritualiteiten. Niet alles past bij iedereen. Niet alles is voor iedereen bedoeld. Met het oog daarop is het begrip *kerkmuzikaal profiel* in het leven geroepen. Je zou ook kunnen zeggen: *liturgisch* profiel of *liturgisch-muzikaal* profiel. In feite heeft iedere plaatselijke kerk al zo'n profiel, namelijk dat wat er op zondag wordt gedaan. Maar bij het werken met een (kerk)muziekprofiel gebeurt dat op een doordachte en beleidsmatige manier. Er zijn bewuste keuzes gemaakt, er wordt beleid uitgezet (en geëvalueerd).

Anje de Heer

Liturgische spiritualiteit

Het begrip *spiritualiteit* gaat over dat wat je beweegt, wat je levenshouding en je handelen bepaalt. *Liturgische spiritualiteit* gaat daar ook over. Een bepaalde liturgische praktijk kan een heleboel mensen 'passen', zij voelen zich daarbij thuis, worden geraakt, openen zich. Evenzogoed past dezelfde praktijk anderen niet, zij worden niet geraakt, klappen misschien zelfs helemaal dicht. Dat heeft niet zozeer te maken met de vraag of de inhoud al dan niet klopt, maar zij hebben een andere *liturgische spiritualiteit*. Wie meer over dit onderwerp wil weten, kan een informatief artikel downloaden via www.blad-dienst.nl/downloads/.

Verkennen

Bij 'profiel' gaat het over twee aspecten: *wie ben jij* en *met welk doel wordt die vraag gesteld*? Gaat het over het liturgisch-muzikale profiel van de gemeente, dan betekent dit dat het één (de specifieke gebruikersgroep) en het ander (het liedrepertoire) op elkaar afgestemd gaan worden. Het startpunt daarbij is verkennen. Dat gebeurt bij voorkeur groepsgewijs: in ieder geval zijn daarbij betrokken de kerkmusici (organist/pianist/cantor/zangleider/bandleider) en de dominee(s). En verder ook vertegenwoordigers van kerkenraad, cantorij, band, kindernevendienst,

.....
Dit stimuleert
liturgie
als teamwork

taakgroep liturgie en gemeente. Op deze manier kun je gebruikmaken van elkaars kennis, inzicht en vaardigheden. Eventuele verschillpunten kunnen in kleine kring worden besproken. Deze wijze van werken stimuleert liturgie als teamwork. De tweede stap is dat je de gemeente erbij betreft. Ook dan gaat het over verkennen en het is belangrijk dat dit onder deskundige leiding gebeurt.

Kiezen

Het vaststellen van een muziekprofiel gaat niet zonder het maken van keuzes. Dat is niet gemakkelijk. Toch werkt het op de lange duur beter. Je kiest voor een bepaald profiel en binnen dat profiel ontwikkel

.....
**Aan de diversiteit
 tegemoetkomen, is
 ook een keuze**

je jezelf als gemeente, daarmee vorm je elkaar en ga je samen de diepte in. Het lijkt misschien gemakkelijker om te kiezen voor de breedte en in de praktijk gebeurt dat ook meestal. In dat geval is het de oprechte gedachte om aan de diversiteit in verlangens en wensen tegemoet te komen. Het is goed om te beseffen dat ook dit een keuze is. Net zoals elke andere keuze brengt ook deze verantwoordelijkheden met zich mee. Je moet de nodige expertise, kennis en vaardigheden in huis hebben of die laten ontwikkelen! Muzikale vaardigheden, liturgische vaardigheden, de vaardigheid om te kunnen blenden. Die zijn niet vanzelfsprekend aanwezig en het vraagt aandacht en beleid dit te faciliteren en blijvend te ontwikkelen.

Lastpost of cadeau

Is het hele proces om tot een muziekprofiel te komen niet erg lastig? Je kunt het proces beschouwen als een lastpost, maar ook als een cadeau. Het gaat immers over het hart van het gezamenlijke leven als geloofsgemeenschap. Dat maakt het enerzijds kwetsbaar, anderzijds ligt daar juist de kracht. Want samen zingen

.....
**Als je samen zingt,
 deel je elkaars adem
 en stem, emoties,
 zwakte en kracht**

in de liturgie is een van de hoogste vormen van gezamenlijkheid. Je deelt elkaars adem en stem, emoties, zwakte en kracht. Neem dit cadeau vol verwachting aan, verken het zoals het bedoeld is en ga er op die manier mee aan het werk: door delend te zingen en zingend te delen. Zo kom je er samen achter wie je bent. Zo vorm je een gezamenlijk profiel. Dat is geen opeenstapeling van privéprofieltjes, maar een werkelijk *gemeenschappelijk* profiel. Dat is niet langer antwoord op de vraag *wie ben jij*, het is antwoord op de vraag: *wie zijn jullie*. Een kerkmuzikaal profiel vertelt: *dit zijn wij*. En ja, dat kan anders zijn dan jouw privéprofiel.

Anje de Heer is kerkmusicus/liturgist en adviseur van het Steunpunt Liturgie.

De predikant als liturg

VRAAG

Is er een model om het liturgisch voorgaan van de predikant in de kerkenraad te bespreken?

ANTWOORD

Ik ben heel blij met deze vraag. Die kan alleen gesteld worden als jullie je gezamenlijk verantwoordelijk voelen voor de kerkdiensten. Een voorganger drukt altijd een persoonlijk stempel op de dienst, maar het is geen individuele actie. Dat dit bespreekbaar is, geeft aan dat er een goede relatie is. En dat het over de liturgie gaat, geeft blijk van goede prioriteiten!

Kees van
Dusseldorp

In het voorgaan in een kerkdienst komen heel veel lijnen bij elkaar: de kerkelijke traditie, het lokale profiel van de gemeente en de persoonlijkheid van de voorganger. Ook de manier waarop hij communiceert inclusief zijn spiritualiteit, uitstraling en gevoeligheid. Een belangrijk uitgangspunt is dat het in de kerkdienst om de hele gemeente gaat. Niet voor niets is 'voorganger' een veelzeggende term: de predikant gaat de gemeente voor in haar dienst aan de Heer! Niet als geïsoleerd moment, maar midden in de wereld waarin de gemeente leeft. Dat gebeurt in het biddend vertrouwen dat de Heer zelf aanwezig is in de kerkdienst. Het is zinvol om daarover met elkaar te spreken.

Liefde en waardering

Er is een belangrijke voorwaarde om in de kerkenraad een vruchtbaar gesprek te kunnen voeren over het liturgisch voorgaan van de predikant: dat er liefde en waardering is voor elkaar vanuit de eenheid in Jezus Christus en het gebed om de Geest!

Wat is het doel van zo'n gesprek? Het is belangrijk om dat van tevoren duidelijk tegen elkaar te zeggen. Ik kan me voorstellen dat door zo'n gesprek de gezamenlijke verantwoordelijkheid voor de kerkdiensten wordt bevorderd. Het doorbreekt de mogelijke eenzaamheid van de predikant en motiveert de kerkenraad om zelf visie te ontwikkelen op de liturgie. Het kan de predikant helpen om een beeld te krijgen van hoe zijn voorgaan overkomt en waar hij zichzelf verder kan ontwikkelen. Uiteindelijk zal dat bijdragen aan de 'kwaliteit' van de kerkdiensten. Let erop dat het spreken over 'kwaliteit' van de kerkdiensten niet leidt tot ongeestelijke criteria. Het zal moeten gaan over de manier waarop de gemeente samenkomt en haar Heer ontmoet.

.....
**De predikant gaat
de gemeente voor in
haar dienst aan
de Heer!**

Wees dankbaar voor de eigen persoonlijkheid van je predikant

Hierbij past direct een waarschuwing. Het bespreken van iemands functioneren in een vergadering kan gemakkelijk onvruchtbaar worden, omdat elke wens of elk idee als een nieuwe eis gaat wer-

ken. Zeker als een ouderling namens gemeentelieden gaat spreken (en die neiging bestaat). Dan kan de voorganger zichzelf kwijtraken en ontstaat er een afrekencultuur. Reken erop dat dit de uitstraling van de kerkdiensten niet ten goede komt. Het helpt al als ouderlingen luisteren naar de motieven van de predikant en meedenken in de visie die hij verwoordt en probeert te belichamen. Wees dankbaar voor de eigen persoonlijkheid van je predikant.

Dan ontstaat een geestelijk gesprek dat tot zegen is van gemeente en voorganger! Natuurlijk mag in dat gesprek ook duidelijk worden wat de valkuilen zijn van zijn kwaliteiten.

Open vragen

Waarover zou het gesprek kunnen gaan? Ik heb een lijstje van tien aspecten geselecteerd die aan de orde zouden kunnen komen. Ik probeer ze te formuleren in open vragen aan de voorganger, die hem uitnodigen om zijn visie te formuleren en op zijn functioneren te reflecteren. Ongetwijfeld geeft dat aanleiding tot nader gesprek. Tip: laat iedere deelnemer aan het eind van het gesprek aangeven wat hij van dit gesprek voor zichzelf heeft geleerd.

1. **Mystagogisch** Hoe zie je de aanwezigheid van de Heer in de kerkdienst? Op welke manier neem je ons erin mee dat het heilige kan gebeuren? Welke 'middelen' heb je hierin tot je beschikking? Hoe ervaar je jezelf hierin?
2. **Narratief** Welk verhaal vertelt de liturgie volgens jou? Is dat voor jou steeds hetzelfde verhaal of zie jij daar varianten in? Op welke manier kunnen wij deelnemers worden in plaats van toeschouwers?
3. **Presentatie** Heb je een idee in hoeverre jouw uitstraling als voorganger betrokken, persoonlijk en inspirerend is? Wat draagt daaraan bij? Wat is er nodig om dat eventueel te versterken?
4. **Samenwerking** Hoe verloopt het overleg in de voorbereiding van concrete diensten? Welke partijen doen daaraan mee? Welke rol kies jij daarin? Hoe kijk je aan tegen de bijdragen van anderen aan de dienst?
5. **Liedkeuze** Welk muziekprofiel heeft onze gemeente, volgens jou? In hoeverre past dat bij jou persoonlijk? In hoeverre voel jij je vertrouwd met de verschillende bronnen voor liederen? Kun je inschatten wat de gemeente kan zingen of niet?
6. **Gebeden** Hoe bereid je je gebeden voor? In hoeverre neem jij met je taal mensen mee in je gebeden? Wat is je visie op de functie van elk gebed in de liturgie? Hoe vind je input voor en balans in de voorbeden voor kerk en wereld?
7. **Preek** Hoe zou jij de verhouding liturgie-preek typeren? Hoe denk je dat dit in de gemeente ligt? In welke mate beïnvloeden

Hoe kijk je aan tegen de bijdragen van anderen aan de dienst?

preek en liturgie elkaar in jouw voorbereiding? En in de uitvoering?

8. **Traditie** Hoe verhoud je je tot de liturgische traditie van de gemeente en van de algemene, christelijke kerk? Waarin sluit jij wel en niet aan bij wat vertrouwd is? Hoeveel ruimte maak jij voor vernieuwing en herbronning van de liturgie?
9. **Visie** In hoeverre voel jij je voldoende bekwaam op het gebied van liturgie en voorgaan? Wat zou je graag voor jezelf willen uitdiepen? Hoeveel prioriteit geef je dit in relatie tot je andere taken?
10. **Toerusting** Op welke manier draag jij bij aan de liturgische bewustwording en toerusting in de gemeente? Hoe ervaar je de praktische samenwerking met de liturgiecommissie? En de inhoudelijke?

Met deze vragen ben je wel een poosje bezig, denk ik. Bespreek ze niet allemaal op een avond, maar maak een keuze. En geniet van het gesprek met elkaar. Ook dat is liturgie!

*Wat is de
liturgische
traditie van de
gemeente?*

Dr. Kees van Dusseldorp is predikant in GKv Schildwolde en docent homiletiek aan de TU in Kampen.

Jeugdwerk is geen eiland

Hoe wordt de kerk aantrekkelijk voor jongeren?

Wat hebben kerken nodig om aantrekkelijk te zijn voor jongeren? 'Growing Young' is een Amerikaans onderzoek naar wat kenmerkend is voor geloofsgemeenschappen met actief betrokken jongeren tussen de 15 en 29 jaar. Dit artikel vat het onderzoek samen, met daarbij de reacties van een aantal Nederlandse jongeren.

Anko
Oussoren

.....
Je kunt zelfs de enige jongere in een gemeente zijn en je thuis voelen

Wat als eerste opvalt, is dat de aantrekkingskracht van een kerk niet per se te maken heeft met de omvang van een gemeenschap. Ook de gemiddelde leeftijd van gemeenteleden heeft geen beslissende stem. Je kunt zelfs de enige jongere in een gemeente zijn en je thuis voelen. Ook de ligging van de kerk (platteland of stad) en het karakter (traditioneel of hip), het budget en zelfs de liturgie zijn niet de belangrijkste factoren. Aansluiten bij de belevingswereld van jongeren, goede muziek en een hippe spreker kunnen bijdragen om aantrekkelijk over te komen, maar zijn niet essentieel voor jongeren om betrokken te blijven. Essentieel zijn volgens de onderzoekers van Growing Young zes kenmerken die niet los van elkaar kunnen worden gezien. Hieronder worden de zes kenmerken beschreven. Ik heb negen jongeren in Nederland gevraagd op deze kenmerken te reageren. Hoe kijken zij naar de zes principes van Growing Young? Wat herkennen ze, wat niet en welke kenmerken zijn voor hen de belangrijkste?

1. Geef leiderschap door

Leiders moeten niet alles zelf willen doen. Jongeren hebben talenten die Gods koninkrijk zichtbaarder, mooier en rijker maken. Jongeren willen niet alleen consumeren, maar ook meedoen. Durf jongeren dan ook verantwoordelijkheid te geven. Geef ze de ruimte, zodat ze hun kwaliteiten kunnen ontwikkelen en zich kunnen inzetten. Essentieel daarbij is dat we jongeren goed begeleiden. De onderzoekers gebruiken het voorbeeld van ouders die de autosleutels aan hun kind geven nadat het zijn rijbewijs heeft behaald. Het kind krijgt waardering en verantwoordelijkheid, maar dat rijbewijs kreeg het niet zomaar. Het heeft eerst leren rijden.

De jongeren die ik heb gesproken, geven aan dat ze inderdaad uitgedaagd en begeleid willen worden om dingen op te pakken die echt bijdragen aan de gemeenschap. "Ik denk dat verantwoordelijkheid geven werkt om ons bij de kerk betrokken te houden." Jongeren willen daarbij volop meedoen, ook in taken die normaal gesproken

zijn weggelegd voor leiders. “Door jongeren verantwoordelijkheid te geven zorg je ervoor dat ze actief betrokken zijn binnen de kerk. Hierdoor zet je jongeren in een positief licht, dit zorgt voor meer empathie bij de rest van de gemeente.” Dit betekent dat we ons niet moeten richten op taken, maar op jongeren die kunnen groeien in leiderschap.

2. Inleven in jongeren

Heb empathie voor de jongeren en begrijp en waardeer jongeren. Wees op de hoogte van wat er vandaag speelt. Houd van ze en weet wat een jongere persoonlijk bezighoudt. Probeer te begrijpen wat het betekent om vandaag jong te zijn. Verplaats je in het leven van jongeren in plaats van hun leefwereld te veroordelen en te bekritisieren. Dit betekent niet dat je het met alles eens moet zijn, maar ga vooral met jongeren in gesprek.

.....
**Probeer te begrijpen
wat het betekent om
vandaag jong te zijn**

Gevraagd naar dit kenmerk, reageren jongeren wisselend. “Het klinkt alsof we het enorm slecht hebben. Alsof er een inzamelingsactie voor ons gestart zou moeten worden.” Voor jongeren is het vanzelfsprekend dat iedereen een andere manier van leven heeft. En dat betekent dus ook dat er ruimte is om de dingen anders te doen. Maar er zijn ook jongeren die dit kenmerk belangrijk vinden en het niet zien in hun eigen gemeente. “Het houden van en begrijpen is belangrijk, maar dit vraagt veel van ouderen. Voor jongeren is het vaak lastig te verwoorden waar de kern zit.” “Mijn gemeente is niet echt ‘jongerenproof’, ze snappen de taal en de leefwereld niet.” Wat daarbij benadrukt wordt, is dat vooral het persoonlijk contact belangrijk is. “Het is goed om op de hoogte te zijn van wat jongeren bezighoudt, maar dan wel echt persoonlijk. Niet alleen een theoretische gedachte van wat zoal speelt voor de ‘gemiddelde’ jongere.”

3. Zet Jezus en zijn boodschap centraal

Als kerk mogen we Jezus en wat Hij zegt en doet centraal zetten. Dit betekent dat de focus minder ligt op abstracte dogma's, formules en formuleren of op de traditie van de kerk. We mogen jongeren inwijden in een leven waarin Jezus en zijn boodschap centraal staan. Dit betekent niet dat de boodschap voor jongeren versmald of versimpeld moet worden. Jongeren willen geen geloof als ticket om in de hemel te komen. Ook willen jongeren niet dat het evangelie versmald wordt tot ‘zorg goed voor je naaste, want dan zal God voor jou zorgen’. Of ‘leef moreel een goed leven, want dan is God er als je Hem nodig hebt’.

.....
**Jongeren willen dat
het evangelie impact
heeft in het
hier en nu**

Jongeren willen dat het evangelie impact heeft in het hier en nu. Jongeren verlangen ernaar door het evangelie te worden aangesproken. Dat de boodschap zo wordt verbeeld én verwoord dat die aansluit bij het dagelijks leven. “Het gaat er daarbij niet om het evangelie op een simplistische manier te verpakken, maar je moet

worden meegenomen. Als er veel woorden worden gebruikt en het abstract is, dan haak ik af.” Jongeren zitten dan ook niet te wachten op mooie succesverhalen. “Ik wil een goed (theologisch) onderbouwd verhaal waar ik wat mee kan.”

4. Werk aan een warme gemeenschap

Werk als kerk bewust aan een cultuur waarin men op elkaar betrokken is. Een warme gemeenschap waar jongeren zich gezien weten. Jongeren willen zich welkom voelen. Ze willen de ruimte om zichzelf te zijn en willen contact met andere generaties. Relaties zijn daarin belangrijker dan activiteiten. En binnen die relaties willen jongeren ook hun moeite, twijfel, ongeloof kunnen delen. Kerken worden uitgedaagd om vooral te investeren in vriendschappen, met leeftijdgenoten en daarnaast ook met gemeenteleden van andere leeftijden.

De jongeren met wie ik in gesprek ben geweest, geven aan dat ze dit kenmerk het belangrijkste vinden. “De gemeente als een plek waar je mag zijn zoals je bent en waar ontmoetingen plaatsvinden.”

.....
Ik voelde mij
verbonden, ik
werd gezien en
aangesproken

“Waar je je maskers kunt afzetten, ‘echt’ bent met elkaar, kwetsbaar durft te zijn en goede relaties met elkaar hebt.” Je gezien weten en aangesproken worden blijken cruciaal te zijn. Als dit ervaren wordt, dan kun je zelfs de enige jongere in een gemeente zijn en de gemeente toch als een warme gemeenschap ervaren. “Ik had geen leeftijdgenoten in mijn gemeente, maar toch voelde ik mij verbonden. Ik werd gezien en aangesproken.” Andere jongeren

geven aan dat ze dit juist missen. “In plaats van deel te zijn, voelt het alsof ik los van de gemeente sta.” Of zoals een jongere zei: “Ik heb nu in meerdere gemeentes meegemaakt dat niet de moeite wordt genomen om ‘ons’ aan te spreken. In contact komen met andere generaties is heel moeilijk. Vaak zijn mensen ook verbitterd

*Relaties zijn
voor jongeren
belangrijker
dan
activiteiten*

door de krimpende kerk, 'jongeren komen er toch niet meer', en als je dan de enige jongere bent, is dat knap lastig."

5. Geef de jeugd (en gezinnen) in alles prioriteit

Dit blijkt het meest doorslaggevende kenmerk te zijn. Wanneer dit kenmerk ontbreekt, dan vergrijst de kerk. Voorkom dat het jeugdwerk geïsoleerd raakt van het gemeentelven als geheel. Het jeugdwerk mag geen eiland zijn. Kies er als kerk bewust voor om jongeren en hun leefwereld centraal te zetten. Bekijk alle aspecten van gemeente-zijn vanuit jongeren. Als jongeren ervaren dat ze gewaardeerd worden en er aandacht is voor hen is, heeft dit een enorme uitwerking op de rest van de gemeente. Zoek naar creatieve manieren om hen te ondersteunen en hen te betrekken bij elk facet van de gemeenschap. Ouderen worden daarbij niet vergeten, maar de focus is erop gericht om generaties met elkaar te verbinden. Automatisch komen daarbij ook de ouders van de jongeren in beeld, omdat zij de meeste invloed op hen uitoefenen. Ondersteun ouders in de (geloofs)opvoeding, maar ook in hun huwelijk. Werk aan een cultuur waarin jongeren en hun gezinnen prioriteit hebben in visie, budget, werkers in de kerk en organisatie.

.....
**Voorkom dat het
jeugdwerk geïsoleerd
raakt van het
gemeentelven als
geheel**

Jongeren zelf reageren wisselend op dit kenmerk. "Dat prioriteit geven stuit mij tegen de borst. Ouderen zijn niet minder belangrijk. Het is mooi dat er rekening met ons wordt gehouden, maar we moeten niet doorslaan." Jongeren kunnen de veelkleurigheid begrijpen en waarderen. "We willen een eerlijke kans krijgen, alleen het moet niet zo zijn dat andere mensen dus minder aandacht krijgen." Jongeren willen geen voorkeursbehandeling, maar wel dat er in alles rekening met hen wordt gehouden. "Juist het gevoel dat er voor mij plaats is in de gemeente, dat ik gewenst ben én nodig ben, spreekt mij aan." Enkele jongeren zeggen dat het soms lijkt alsof er vooral prioriteit wordt gegeven aan volwassenen. De aandacht voor de jeugd lijkt zich te beperken tot activiteiten voor jongeren, jeugddiensten en een kindermoment tijdens de kerkdienst. "Het voelt alsof we, naast alles wat normaal is, af en toe ook nog wat voor de jeugd doen."

6. Wees relevant voor anderen

Focus als kerk niet op de zondagse eredienst, maar richt je op de samenleving waarin jongeren leven. Kerken die de wereld buiten de kerkmuren willen houden en haar veroordelen, worden door jongeren als vermoeiend ervaren. Jongeren willen betrokken zijn bij een gemeenschap die openstaat voor anderen en de cultuur waarin we leven. Waarin ruimte is voor de dialoog. Iedereen moet welkom zijn en de kerkelijke gemeenschap zou een weerspiegeling moeten zijn van de samenleving in de lokale context. Geloof is voor jongeren niet iets abstracts waarin alles is vastgelegd. Ze willen ontdekken wie ze zijn, waar ze bij willen horen, waar hun hart ligt en hoe ze dit het beste kunnen vormgeven in het dagelijks leven. Gezamenlijke missionaire/diaconale activiteiten (zowel dichtbij als ver weg) dragen daaraan nadrukkelijk bij.

.....

Door de aandacht voor de wijk weet ik dat de gemeente meent wat ze zegt

Aan de ene kant geven jongeren aan dat ‘relevant willen zijn voor de samenleving’ essentieel is. “Een cultuur waar alleen maar geconsumeerd wordt, is voor ons niet aantrekkelijk.” “Ik ben lid van een gemeente waar heel veel aandacht is voor de wijk. Dit vind ik leuk en belangrijk. Hierdoor weet ik dat de gemeente meent wat ze zegt.” Aan de andere kant snappen ze dat bepaalde activiteiten veel tijd en inzet vragen, wat volgens hen vaak niet haalbaar is. “Ik doe niet zoveel, al zou ik wel meer kunnen, maar in de gemeente is het soms gewoon ook lastig.” Er wordt bij gezegd: “Ja, we zien dat het lastig is om de kerk in beweging te krijgen, maar als mijn kerk meer relevant zou zijn voor haar omgeving zouden mijn waardering en enthousiasme echt wel groter worden.”

Een van de jongeren benadrukt dat het voor hem ook belangrijk is dat zijn geloof handen en voeten krijgt in het dagelijks leven. “Het is belangrijk dat je geleerd wordt hoe je je kunt opstellen richting anders- of niet-gelovigen. Van sommige aspecten van geloof had ik nooit kunnen denken dat er discussie over mogelijk was, totdat ik er met mensen van buiten de kerk over sprak. Als dit meer aandacht krijgt, dan wordt het minder een individuele zoektocht en meer een gesprek met elkaar.”

Cultuurverandering

Door te focussen op deze zes kenmerken, kan een gemeenschap ontstaan die aantrekkelijk is voor jongeren (en ouderen). De antwoorden van jongeren laten zien dat persoonlijke relaties waarin ze zich gezien weten cruciaal zijn. Maar ook dat ze verantwoordelijkheid willen en kunnen dragen als ze op basis van hun kwaliteiten worden ingezet. De kerkdienst speelt daarin voor jongeren overigens geen essentiële rol en als de kerkdienst wel genoemd wordt, wordt de muziek vaker genoemd dan de preek. Wat vooral duidelijk wordt in de reacties van jongeren, is dat ze echt onderdeel willen zijn van de gemeente. Een deel van de jongeren wil daarbij uitgedaagd en begeleid worden om dingen op te pakken die echt bijdragen aan de gemeenschap. En juist actieve jongeren zorgen voor een sneeuwbal effect. Jongeren activeren elkaar.

‘Growing Young’ is een Amerikaans onderzoek naar wat kenmerkend is voor geloofs-gemeenschappen met actief betrokken jongeren

Growing Young vraagt om een cultuurverandering waarin we in alles rekening houden met jongeren. Een gemeenschap waarin we ons richten op persoonlijke relaties en betrokkenheid. Zijn we hiertoe bereid? Wat mag het ons kosten? Het vergt moed. Het gaat niet vanzelf, maar ik wil me graag laten uitdagen!

Anko Oussoren is adviseur bij het Praktijkcentrum. Hij is als vrijwilliger actief in het jeugdwerk in de kerk (GKu) en volgt in deeltijd de masteropleiding missiologie in Kampen.

Jongeren en diaconaat

Wat maakt kerken aantrekkelijk voor onze jongeren? Naast ruimte voor jongeren om hun talenten in te zetten, is een warme gemeenschap met oog voor de samenleving van groot belang. Wil je hiermee zelf aan de slag in je eigen gemeente? Kijk dan eens naar *Deel je leven*, een magazine boordevol informatie over en inspiratie voor het verbinden van jongeren en diaconaat. Geschreven vanuit de overtuiging dat juist diaconaat een van de sleutels kan zijn om jongeren de essentie van het evangelie te laten zien en ervaren. Daarom ook hebben de diaconale en jongerenorganisaties uit de GKv, NGK en CGK de handen ineengeslagen. Samen willen we kerken handvatten bieden om jongeren daadwerkelijk te betrekken bij een warme gemeenschap die relevant is voor haar buurt. Het magazine is gericht op diakenen en op jeugdleiders. Download *Deel je leven* gratis via www.diaconaal-steunpunt.nl of bestel een fullcolour exemplaar voor slechts € 2,50.

Derk Jan
Poel

Zeven vragen over de kerkorde

Sinds 2015 is in alle GKv-kerken een nieuwe kerkorde van kracht. Met die kerkorde is er voor diakenen en diaconieën het een en ander veranderd. Vooral de verhouding tussen de diaconie en de kerkenraad is anders geregeld. Nu heeft de Generale Synode van 2017 belangrijke stappen gezet richting eenwording met de NGK. Dat is wat ons betreft iets om heel dankbaar voor te zijn. Voor dit proces moet natuurlijk het een en ander worden geregeld. Zo wordt er ook gekeken naar een kerkorde voor de straks herenigde kerken. We willen hier graag inhoudelijk aan bijdragen en daarom zijn we benieuwd naar jullie ervaringen met de huidige kerkorde. Graag leggen we de diaconieën in de GKv zeven vragen voor. Je vindt de vragen op www.diaconaalsteunpunt.nl/meldpunt-kerkorde. Alvast hartelijk bedankt voor jullie feedback!

Collecteren via een app

Van zender in de collectezak tot online community

Via een app meedoen aan de collecte, in steeds meer kerken kan dat. Gemeenteleden hebben steeds vaker geen constant geld bij zich en collectebonnen of -munten worden als omslachtig ervaren. Een collecte-app is dan een goede aanvulling op de vertrouwde collectezak. Daarnaast zijn kerken op zoek naar manieren om de papieren communicatie te vervangen. Wat zijn op dit moment de mogelijkheden? Binnen onze kerken worden drie apps het meest gebruikt: Scipio, Chrch en Givt. Hieronder vind je een opsomming van de functionaliteit, de voor- en nadelen en de kosten van deze apps.

Derk Jan
Poel

Scipio

Scipio (voorheen Socie-app) is een communicatiemiddel met en voor gemeenteleden. De app komt het best tot zijn recht in combinatie met Scipio Online, het ledenadministratiesysteem van de ontwikkelaar. Je kunt de app overigens ook prima gebruiken zonder deze koppeling, maar dan mis je een aantal functionaliteiten.

Na registratie krijg je in de app toegang tot een afgeschermd community, met daarin de contactgegevens van alle geregistreerde gemeenteleden. Met alle contactgegevens in je hand wordt een belletje of mailtje naar een gemeentelid wel heel eenvoudig. Door de agenda- en nieuwsfunctie, die kan worden gekoppeld aan de website van de kerk, blijf je eenvoudig op de hoogte van de activiteiten en ontwikkelingen in je gemeente. Verder heb je in de app toegang tot kerkbladen en andere documenten. Met daarnaast de mogelijkheid voor pushberichten, *kerkdienst gemist*, fotoalbums en peilingen heb je met Scipio gewoon een heel complete oplossing in handen.

Zoals aangegeven maakt de koppeling met Scipio Online deze app extra krachtig. De gegevens van de leden worden namelijk automatisch gesynchroniseerd tussen de app en Scipio Online. Gemeenteleden kunnen daardoor mutaties zoals een verhuizing eenvoudig doorgeven in de app. Daarmee heb je altijd een actuele en interactieve ledenlijst bij de hand die het papieren jaarboekje kan vervangen. Uniek is daarnaast de mogelijkheid om ook je VVB-toezeggingen via de app te doen.

Collecteren

Ook de collectefunctie van deze app werkt snel en eenvoudig. De betaling verloopt via een digitaal tegoed, dat je makkelijk opwaar-

De betaling verloopt via een digitaal tegoed, dat je makkelijk opwaardeert

deert binnen de app. Vervolgens kies je aan welk doel je wilt geven. Ook als je van achter je computer of tablet met een dienst meekijkt wegens ziekte of ouderdom, kun je dus meedoen met de collecte. De app biedt de mogelijkheid om realtime de collecteopbrengsten via de app weer te geven. Bij een collecte krijg je dan meteen te zien wat het doelbedrag is en hoeveel er al via de app is opgehaald. Verder heb je de mogelijkheid om snel in te spelen op actualiteiten en gemeenteleden via een pushbericht bijvoorbeeld te informeren over een acute noodinzameling.

Als je je tegoed opwaardeert, komt het geld binnen bij de penningmeester. Deze maakt periodiek op basis van een overzicht van de concrete collectebijdragen de totaalen over naar de betreffende doelen. De penningmeester ziet daarbij alleen de hoogte van de bedragen en de bijbehorende doelen; en niet de namen van de gevers. Wel zo fijn vanuit privacyoogpunt.

.....
**De betaling verloopt
via een digitaal
tegoed**

Kosten

De kosten voor het gebruik van de app bedragen 55 euro per maand (exclusief btw). Daarvoor krijg je alle functionaliteiten en ongelimiteerde ondersteuning via mail of telefoon. Voor 30 euro extra in de maand krijg je je eigen app met eigen naam en logo. Door mee te liften met een bestaand incassocontract (dat er in veel gevallen al is voor bijvoorbeeld de verkoop van collectebonnen of het innen van de VVB) zijn er verder geen extra transactiekosten.

Voordelen

- Met de uitgebreide functies heb je een mooie community-app in handen.
- Door de eventuele koppeling met de ledenadministratie van Scipio zijn de gegevens altijd up to date.
- De mogelijkheid bestaat om VVB-toezeggingen te doen via de app (Scipio Online nodig).
- Er zijn geen kosten per collectetransactie, doordat opwaardeeringen meeliften via bestaande incassocontracten.

Nadelen

- Als gastbezoeker kun je alleen meedoen aan de collecte als je een geregistreerde gast bent.
- De app is prijzig.

Chrch

Chrch is een community-app voor kerken. Een gemeenteboekje en kerkblad zijn geïntegreerd in deze app. Je hebt met deze app dus alles bij de hand. Zo kun je met één klik zien waar iemand woont. Dus heb je kring bij een onbekende broer of zus, dan klik je op zijn of haar naam en via Google Maps plant de app een-

voudig de route ernaartoe. De app voorziet in een smoelenboek, en verder zie je in de agenda direct wat er in de gemeente te doen is. Ook zie je in je persoonlijke agenda welke taak je op welk moment hebt en krijg je daar desgewenst een reminder van. Via themagesprekken kun je eenvoudig met elkaar communiceren.

Een community-app voor kerken

De app is zo in te richten dat hij helemaal bij jouw gemeente past. Je kunt de onderdelen kiezen die je wilt gebruiken en je eigen logo en kleuren instellen. Er is ook een mogelijkheid tot afgeschermd onderdelen met een inlog.

Collecte

De Chrch-app heeft ook een collectiefunctie. Ook hier werkt dit door eerst je collectetegoed op te waarderen. Vervolgens kun je tijdens de collecte of gedurende de rest van de week ieder gewenst bedrag geven. Daarbij worden geen kosten meer in rekening gebracht. Het opgewaardeerde bedrag komt binnen op de rekening van de kerk. De penningmeester maakt dit geld op basis van de collectebijdragen vervolgens over naar de betreffende doelen. Ook hier ziet de penningmeester vanuit het oogpunt van privacy, alleen de bedragen en de betreffende doelen.

Kosten

Voor het aanpassen van de app aan jouw gemeente geldt als tarief het principe 'geef wat je ervoor overhebt'. Daarbij wordt een richtlijn gehanteerd van een euro per lid dat de app gaat gebruiken. Verder betaal je als gebruiker transactiekosten voor het opwaarderen van je tegoed. Elke opwaardering kost 35 cent en dit bedrag gaat naar Mollie Payments, de partij die de transacties verwerkt.

Voordelen

- De app wordt toegesneden op de wensen en behoeften van de deelnemende kerk.
- De app krijgt de kleuren, naam en het logo van de eigen gemeente.
- Eenvoudig in gebruik, met veel mogelijkheden.
- De prijs: Chrch is opgezet zonder winst oogmerk en bestaat door vrijwillige bijdragen. Als suggestie wordt een bijdrage van een euro per actief lid per jaar aangegeven.

- Als gast hoeft je niet in te loggen, maar kun je bijvoorbeeld wel de informatie over de kerk raadplegen en via iDeal doneren.

Nadelen

- De app wordt door een eenmansbedrijfje ontwikkeld, dat maakt het project kwetsbaarder.
- Je betaalt als gever 35 cent transactiekosten per opwaardering.

Givt

Givt gooit het over een heel andere boeg. Het enige doel van deze app is geld geven via de smartphone. Dit moet net zo makkelijk gaan als het geven van contant geld.

Bij Givt staat de gever centraal. Givt is ontwikkeld als oplossing voor geven in de kerk maar ook aan de deur en op straat. Dit kan allemaal met dezelfde app en hetzelfde gemak. Eenmaal geregistreerd in de app, kan de gebruiker in de toekomst op heel veel plekken geven.

Via deze app kun je geven aan de gekozen collectiedoelen. Je opent de app, selecteert het bedrag dat je wilt geven en beweegt je telefoon richting de collectezak. In de zak zit een zender, je telefoon pikt het signaal daarvan op. Vervolgens wordt het gekozen bedrag opgeslagen, van je bankrekening afgeschreven en overgemaakt naar de kerk. Meerdere collectes in één dienst? Activeer tot drie collectes door op het plus-icoontje te drukken en vul de bedragen per collectedoel in. Bij de eerste collectezak die voorbijkomt, worden alle giften met één beweging verstuurd. Ook bij Givt is de privacy van de gever gewaarborgd.

Givt richt zich alleen op digitaal geven en heeft geen ambities om een communicatieplatform te zijn van de kerk. Een mooie oplossing dus voor kerken die al volledig papierloos communiceren of die nog niet toe zijn aan digitale communicatie.

.....
**Geld geven via de
smartphone net zo
makkelijk als
contant geven**

Kosten

Als kerk betaal je eenmalig 75 euro aan Givt voor het gebruiksklaar maken van de app en het leveren van de zenders. Het contract kan op elk willekeurig moment kosteloos worden opgezegd door het teruggeven van de zenders.

Als gebruiker krijg je te maken met transactiekosten. Per donatie gaat: 4,5 procent naar Givt voor het verder ontwikkelen van de app en € 0,08 naar SlimPay (de transactiekosten). Verder wordt bij de eerste vier donaties € 0,125 in rekening gebracht voor machtingkosten.

Voordelen

- De app sluit aan bij het traditionele collecteren en is daardoor laagdrempelig in gebruik.
- Givt kan ook zonder internetverbinding gebruikt worden.
- Ook gasten kunnen eenvoudig geven.
- Je betaalt als kerk geen abonnementskosten.

Nadelen

- Je betaalt als gebruiker kosten per donatie. Niet je hele donatie komt dus terecht bij het gekozen doel.

Andere mogelijkheden

In sommige kerken kun je via je eigen bankieren-app geld overmaken voor de collecte. Daarvoor verschijnt dan het rekeningnummer van de diaconie op de beamer. Soms krijgt elke collecte een unieke code die ook op de beamer wordt geprojecteerd. Die code kunnen gemeenteleden dan invoeren als betalingskenmerk bij het overmaken in de bankieren-app. De penningmeester verwerkt deze overboekingen op een later moment.

Ervaringen

We hebben een aantal kerken benaderd en hun gevraagd naar hun ervaringen en adviezen. Wil je zelf ook aan de slag met het invoeren van een app, dan is hun eerste advies om iemand te vinden die de

Vind iemand die de kar wil trekken

kar wil trekken. Betrek daarbij vroegtijdig de penningmeester, boekhouder en het kerkelijk bureau. Voordat je de app vervolgens gemeentebreed uitrolt, is een proefperiode aan te raden, waaraan een kleinere groep geïnteresseerde gemeenteleden kan meedoen. Betrek daarnaast wel de gemeente bij de

plannen en ontwikkelingen, door haar regelmatig te informeren via bijvoorbeeld de wekelijkse nieuwsberichten of het kerkblad. Kies een moment waarop je de app gemeentebreed introduceert, bijvoorbeeld rondom een dienst, en laat daarbij gelijk een demo zien. Met wekelijkse gebruikerstips in een nieuwsbrief en een 'helpdesk' kun je de introductie onder gemeenteleden vergemakkelijken.

Alle drie apps werken prima als digitale collectetool. Met Chrch en Scipio heb je daarnaast ook nog eens een prachtig communicatiemiddel in handen. Deze twee apps hebben de potentie om het papieren adres- en fotoboek te vervangen. Houd er dan wel rekening mee dat (nog) niet iedereen een smartphone heeft. Bedenk samen hoe je daarmee omgaat en op welke termijn de app andere dingen gaat vervangen, zoals het papieren adresboek, het kerkblad of de collectebonnen. De benaderde kerken zijn stuk voor stuk erg positief over de gebruikte apps. Gevraagd naar hun advies voor andere kerken klinkt het eenstemmig: begin gewoon, liever nog vandaag dan morgen!

Meer weten?

Op de websites van de apps vind je nog meer informatie: www.hagru.nl/scipio-app, www.chrch.org en www.giutapp.net. De apps zijn nog volop in ontwikkeling, via www.diaconaalsteunpunt.nl/apps-voor-diaconieen blijf je eenvoudig op de hoogte.

Derk Jan Poel ondersteunt vanuit het Diaconaal Steunpunt kerken in de GKv en NGK op het terrein van diaconaat in kerk en samenleving.

Hoe lang nog, HEER!

“Nochtans” (Habakuk 3:18, NBG’51)

God klaagt door middel van de profeten zijn volk aan voor al het kwaad, onrecht en geweld onder het volk. Dat is hoe het normaal gesproken ging. Maar Habakuk draait het om. Hij klaagt God aan. Hij roept: “Hoe lang nog, Heer, moet ik om hulp roepen en luistert U niet?”. Hij zegt: “Ik zie slechts verwoesting en geweld, (...) het recht wordt verdraaid”. U heeft uw volk beloften gedaan, maar ik zie het niet terug. Waarom?! (Hab. 1:1-4).

Het is een klacht waar ik me in kan vinden. Als ik lees over moderne slavernij, martelingen, onderdrukking, onrecht, over machthebbers die over lijken gaan. Als ik de wereld om mij heen bekijk en de ellende zie die we veroorzaken, tegelijk met alle onverschilligheid. Dan komt in mij dezelfde klacht op. Hoe lang nog, HEER! Het klopt niet! Waar zijn uw beloften? God antwoordt op de klacht van Habakuk. Hij zegt dat de Babyloniërs zullen komen om het onrecht van het volk te straffen. Het is niet het antwoord dat Habakuk verwachtte, geen geruststellend antwoord. Gechoqueerd brengt hij daarom een tweede klacht bij God. De oplossing lijkt erger dan het kwaad!

Janita
Geertsema

Het kwaad heeft niet het laatste woord

Ook nu geeft God antwoord: “De rechtvaardige zal leven door zijn trouw” (Hab. 2:4). Degenen die ondanks alles vertrouwen op God zullen aan het langste eind trekken. Want God laat zien dat alles meewerkt aan zijn plan, ook al kun je het nog niet zien. Ook als de dingen totaal niet lijken te kloppen, dan nog heeft God het in zijn hand. Het kwaad heeft niet het laatste woord en het geweld zal niet winnen. God komt zijn beloften na. Hij maakt alles nieuw.

Habakuk reageert met een prachtige psalm: “Al zou de vijgenboom niet bloeien, en er geen opbrengst aan de wijnstokken zijn, (...) nochtans zal ik juichen in de HERE, jubelen in de God van mijn heil” (Hab. 3:17-18 NBG’51). Dat woordje, nochtans, is een van de sterkste geloofswaarden die er zijn. Al lijkt alles tegen te zitten, al lijkt niets te kloppen, al zien we Gods beloften niet, nochtans...

.....
Nochtans **vertrouw**
ik op God

Een woord waar ik troost uit kan putten

Nochtans. Het is een woord waar ik troost uit kan putten. Een woord dat enerzijds erkent dat het soms niet klopt maar tegelijkertijd daar niet in blijft steken. Het is een woord dat mij moed geeft om verder te gaan, vol vertrouwen op de God die redt.

Janita Geertsema werkt sinds 2009 als zendeling in Cochabamba (Bolivia) en geeft les aan het Theologisch Seminar.

Vragen en uitdagingen

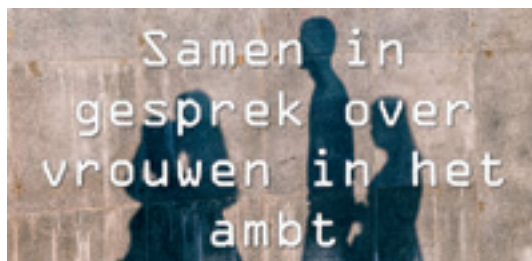
Alles om ons heen beweegt. Wat betekent dat voor de kerk? Het Praktijkcentrum ondersteunt kerken bij vragen en uitdagingen. Daarbij brengen we in kaart wat er speelt in de kerken en luisteren we naar de vragen die uit de samenleving opkomen. Zo bouwen we aan actuele kennis, die we inzetten voor advisering, toerusting en begeleiding.

Vrijblijvend adviesgesprek

Wil een kerkenraad of werkgroep een avond pas op de plaats maken? Een gesprek hebben over roeping, visie en de toekomst van de gemeente? Een plan of project voorleggen aan een extern adviseur? Vraag dan een vrijblijvend adviesgesprek aan. Meer weten? Neem contact op met Annemarie Roth: info@praktijkcentrum.org.

Begeleiding m/v

Sinds de besluiten van de synode van de GKv over m/v en ambt wordt het Praktijkcentrum regelmatig benaderd om gemeenten te begeleiden. Wij stemmen deze begeleiding altijd af met deputaten m/v in de kerk. Dat betekent dat we kerken, als het gaat om een eerste gesprek, doorverwijzen naar deputaten. Gaat het om een langer traject, dan ondersteunen we graag. Het Praktijkcentrum neemt als procesbegeleider geen inhoudelijk standpunt in over m/v en ambt. Neem voor meer informatie contact op met Jannet de Jong: jdejong@praktijkcentrum.org.

Cursus Jeugdpastoraat

Door de cursus Jeugdpastoraat willen we werkers binnen de kerken helpen om jongeren en de wereld van jongeren te leren kennen. Waarbij we ons uiteraard concentreren op de betekenis van pastoraat. Wat zijn ontwikkelingen waardoor jongeren bij Christus vandaag kunnen groeien? Waardoor is het extra lastig voor ze om naar Hem te gaan? Leer niet alleen jezelf kennen met al je kwaliteiten, maar ontdek ook je grenzen. Meer informatie: Anko Oussoren, aoussooren@praktijkcentrum.org.

Voorganger als verbinder

Zodat liturgie de gemeente opbouwt

De term is al langer bekend, maar als kerkordelijk verschijnsel is hij tamelijk nieuw: de voorganger. Hij wordt geïntroduceerd in de generale regeling voor de kerkdiensten, die in 2017 door de GKv-synode is vastgesteld. De CGK en de NGK kennen een dergelijke regeling niet, maar de omstandigheden en voorwaarden zijn vergelijkbaar.

Vanouds zijn we gewend dat een predikant de voorganger is. Dat hoefde nauwelijks geregeld te worden; dat sprak vanzelf. En inderdaad was het ook nauwelijks geregeld. Kerkordes bepalen wel dat er kerkdiensten gehouden moeten worden, dat daarin gepreekt moet worden en dat doop en avondmaal moeten worden bediend. Maar wie dat dan moet doen, staat er meestal niet bij. Wel dat het de kerkenraad is die het initiatief neemt en de verantwoordelijkheid draagt.

Kornelis
Harmannij

Bedienaar

Dat niet-benoemen van de bedienaar had een reden. Je vond het ook al in de belijdenisgeschriften. Wanneer die spreken over de verkondiging van het evangelie en de bediening van de sacramenten, gaat het steeds over Christus en zijn Geest enerzijds en de levende gelovigen anderzijds. De bedienaar is slechts bedienaar; als zodanig wordt hij een enkele keer terloops genoemd (NGB art. 34, HC zondag 28). Want Woord en sacrament zijn er niet voor de bedienaar; de bedienaar is er ten dienste van dat Woord en van die sacramenten (NGB art. 30, vergelijk KO art. B9.1, AKS art. 11.1, KO-CGK art. 16).

Het is dan ook alleen maar ter wille van de kwaliteit van die bediening dat deze dienst als regel wordt toevertrouwd aan goed opgeleide predikanten. Die niet uit zichzelf optreden maar ertoe geroepen zijn en die zich onder toezicht stellen van de kerkelijke vergaderingen. Maar naast predikanten kunnen er ook anderen zijn die voorgaan in een kerkdienst. Inmiddels zijn die anderen er in diverse soorten: theologische studenten die hun (preek)stage doen, afgestudeerde theologen en kerkelijk werkers met preekbevoegdheid en natuurlijk de preeklezer. Al deze personen vallen onder het verzamelbegrip 'voorganger'.

.....
Vanouds zijn we gewend dat een predikant de voorganger is

Orde in de liturgie

Zonder voorganger gaat het niet, zegt de nieuwe regeling (art. 1.1).

Het bedienen van de doop is voorbehouden aan predikanten

Dat is een keuze die niet door de Bijbel wordt opgelegd maar er wel goed bij past. Te denken valt aan 1 Korintiërs 14, waar Paulus commentaar geeft op de soms wat chaotische toestanden daar: “Wanneer u samenkomt draagt iedereen wel iets bij”. Paulus brengt er enige ordening in. Hij beperkt vooral het aantal sprekers, zodat de ene bijdrage niet door de andere wordt verdrongen.

In de kerkelijke traditie heeft dat ertoe geleid dat er vaak maar één spreker overbleef: de predikant, en bij diens afwezigheid de preek-lezer. Inmiddels weten we hoe waardevol het kan zijn wanneer ook

Hoe waardevol kan het zijn wanneer ook anderen een bijdrage leveren

anderen een bijdrage leveren, niet alleen als voor-lezer maar ook met een getuigenis, een lied of een gebed. De genoemde regeling geeft daar expliciet ruimte voor: “De kerkenraad of de voorganger kan ook anderen een taak laten vervullen of een bijdrage laten verzorgen, als dat de opbouw van de gemeente dient” (art. 1.5).

Maar dan blijft er nog die ene voorganger. Zijn taak is niet direct om de bijdrage van anderen te controleren op schriftuurlijk gehalte; dat kan er wel bij horen maar is niet altijd mogelijk en zeker niet altijd noodzakelijk. Zijn taak ten opzichte van die anderen is eerder om ruimte voor hen te maken en hun bijdrage zo een goede plek te geven in de kerkdiensten. Hij voorkomt dat de ene bijdrage de andere verdringt. Hij verbindt juist het een met het ander, zodat het de gemeente inderdaad kan opbouwen. De voorganger als verbindende persoon.

Sprekend door de ene Geest

De voorganger is ondertussen meer dan een presentator. Zijn primaire taak is “om de gemeente te groeten in de naam van de Heer, aan de gemeente het woord van God te bedienen, de gemeente voor

te gaan in de gebeden en de gemeente bij het heengaan te zegenen in de naam van de Heer” (art. 1.1). Hij vertolkt de kostbare woorden van onze God. Tegelijk is hij de tolk van de gemeente in haar gebed tot God. Zo legt hij verbinding tussen God in de hemel en Gods gemeente hier op aarde. Ja, dat is een indrukwekkende taak. Een voorrecht om te mogen doen.

Natuurlijk is de voorganger hierin niet onmisbaar, net zoals een kerkdienst niet onmisbaar is: iedere christen kan voor zichzelf de Bijbel lezen en tot God bidden. Maar zoals het een feest is om Gods grote daden samen te vieren als zijn gemeente, in de kerkdienst, zo is het ook een bijzondere ervaring om het evangelie ‘aangezegd’ te krijgen. En dan maar niet door een vriend of toevallige huisgenoot, maar door iemand die zich daartoe door de kerkenraad en de gemeente, en daarmee door God zelf geroepen weet. Het onderstreept het gezag van dit Woord.

Het past daarbij dat de voorganger ook voorgaat in de gebeden. Hij brengt het antwoord van de gemeente over aan zijn Opdrachtgever. Zo verbeeldt de voorganger dat hier niet maar een losse groep bijeen is van mensen die bezig zijn om ieder op eigen manier hun religieuze gevoelens te uiten. Hier is een gemeenschap die zich één weet door de Geest van God en die daarom ook als met één mond kan spreken. Nogmaals: de voorganger als verbindende persoon.

.....
**Een indrukwekkende
 taak, een voorrecht
 om te mogen doen**

Verschil in bevoegdheden

De bevoegdheden van een voorganger zijn niet altijd dezelfde. Wie geen preekbevoegdheid heeft, mag wel voorgaan, maar dan met de preek van iemand die wel preekbevoegd is (art. 1.3). Ook is het bedienen van de sacramenten en het verrichten van officiële kerkelijke handelingen voorbehouden aan predikanten (art. 1.4).

Regelmatig gaan er stemmen op om deze beperkingen los te laten. Zo is er binnen de NGK ruimte voor plaatselijke kerken om ook andere personen uit de eigen gemeente te laten voorgaan, inclusief het houden van een zelfgeschreven preek. En binnen de Gkv hebben deputaten kerkrecht opdracht om na te gaan of ook aan niet-predikanten de bevoegdheid kan worden verleend om bijvoorbeeld een huwelijk kerkelijk te bevestigen.

.....
**De verbinding
 tussen God en zijn
 gemeente en tussen
 de gemeenteleden
 onderling**

Het is goed dat hierover wordt nagedacht. Ik loop niet op de resultaten van die bezinning vooruit. Wel stel ik dat het niet erg is wanneer er een bepaald verschil overblijft in bevoegdheden. Het gaat immers niet om de (gelijke) rechten van de voorganger; het gaat om de rechten van het Woord, van de sacramenten en van de gemeente. De voorganger is daarin de dienaar, in dienst van de verbinding tussen God en zijn gemeente en tussen de gemeenteleden onderling. De bevoegdheden die hij ontvangt, moeten daarop zijn aangepast.

Kornelis Harmannij is predikant in Best en deputaat kerkrecht.

© Hans en Lidy Fotografie

Zuiver

Heer, U bent in zoveel zichtbaar
Voelbaar, merkbaar, maar wij zijn
Zo ontwend U te herkennen
Ongeïnteresseerd, onrein
Bezig met geschikte regels
Of soms juist met óns gevoel
U ontmoeten schuift naar achter
En zo missen wij uw doel

Wij vergaderen en plannen
Zoeken naar de goede toon
Kunnen niet aan 'heilig' wennen
Alles blijft maar heel gewoon
't Is doorspekt met onvermogen
Alles wat wij voor U doen
Maar we willen U verhogen
En niet zelf weer op de troon

Help ons Heer, geef ons uw zegen
Maak ons door uw offer rein
Kom ons halverwege tegen
Laat uw huis vol glorie zijn
Heer, wees trots op ons als Vader
Laat ons stralen voor uw troon
In het licht van uw genade
Schoon en zuiver door uw Zoon

Anne Lies Mossel-de Kievit